

Univerza v Ljubljani

Pravna fakulteta

PSIHOLOŠKI VPLIVI PRIZNANJA KRIVDE OBDOLŽENCA

(magistrsko delo)

Avtor: Katja Jošar

Mentor: Doc. dr. Mojca Mihelj Plesničar

Ljubljana, april 2017

POVZETEK

V letu 2012 je bila v Sloveniji sprejeta novela Zakona o kazenskem postopku (ZKP-K), ki je prinesla kar nekaj novosti. Ena najbolj zanimivih oziroma odmevnih novosti je tudi uvedba instituta priznanja krivde (»plea bargaining«), ki je za naš kontinentalni sistem precej nenavadna. Kljub neuskklajenosti z našim kazenskim sistemom se je institut počasi uveljavil, vendar ne brez nekaterih novih problemov in vprašanj. Po uvedbi instituta se veliko strokovnjakov sprašuje, kako pomembno je sploh še temeljno inkvizitorno načelo iskanja materialne resnice, ko pa lahko osumljeni prizna krivdo iz različnih razlogov, ne da bi se ozadje oziroma dejansko stanje sploh resnično raziskalo. V teh nekaj letih se je pokazalo, da se dogajajo anomalije, ki jih bo zagotovo težko popolnoma odstraniti, pa vendar k temu lahko veliko pripomorejo tožilci, sodniki in seveda zagovorniki, če si prizadevajo odkriti resnico.

V magistrskem delu je na kratko predstavljen institut sporazumevanja o priznanju krivde z najbolj značilnimi prednostmi in slabostmi. V nadaljevanju so predstavljeni odgovori, kaj lahko vpliva na nedolžnega obdolženca, da krivdo prizna ali je ne prizna, ter kaj lahko vpliva na krivega obdolženca, da krivdo prizna ali ne prizna. Predstavljeni so psihološki dejavniki, ki pomembno vplivajo na odločitev obdolženca, če je ta kriv ali nedolžen.

Veliko dejavnikov namreč vpliva na razmišljanje obdolženca v kazenskem postopku. Obdolženec, tako kriv kot nedolžen, ves čas tehta, kaj je boljše zanj, problemi pa se pojavijo predvsem zaradi različnih prisil. V kazenskem postopku so pomembne tudi vloge oseb, ki obdolženca spremljajo skozi postopek, in sicer policistov, tožilcev in sodnikov. Te osebe namreč želijo odkriti resnico, zato na različne načine ves čas pritiskajo na obdolženca in uporabljajo različne tehnike izpraševanja, da bi dobili realno sliko kaznivega dejanja. Obdolženec ima zaradi tega ves čas občutek podrejenosti, zato so odločitve o priznanju zanj še toliko težje. Na odločitve obdolženca vplivajo tudi drugi dejavniki, kot so družina, starost, predkaznovanost, status in še bi lahko naštevali. Končno pa je vedno pomembno, da je sodnik vesten in korekten ter pozoren na to, da je priznanje podano skladno s pogoji, ki jih določa zakon.

Ključne besede: sporazumevanje o krivdi, pogajanja o priznanju krivde, priznanje obdolženca, psihološki vplivi, lažno priznanje, krivda.

ABSTRACT

In 2012, Slovenia adopted the amendment to the Criminal Procedure Act (Zakon o kazenskem postopku - ZKP-K), which has brought several novelties. One of the most interesting and notable novelty was the introduction of the Institute of Plea Bargaining, which is for our continental system quite unusual. Despite the mismatch with our penal system the Institute has gradually established itself, but not without some new problems and questions. Following the introduction of the Institute, many experts are wondering how important it still is to continue the fundamental inquisitory principle of the search for material truth, when the suspect may plead guilty for various reasons, without the background or actual state being properly investigated. These few years have shown some anomalies occur, which will certainly be difficult to completely remove, but an invaluable help with that can come from prosecutors, judges and advocates, if they seek to uncover the truth.

The master's degree thesis is a brief overview of the Institute of Plea Bargaining with most characteristic advantages and disadvantages. You will find answers to what can affect the innocent defendant to admit or not to admit the guilt, and also what can affect the guilty defendant to admit or not to admit the guilt. Featured are psychological factors that significantly affect the decision of the defendant, whether he is guilty or innocent.

Many factors have an impact on the thinking of the defendant in criminal proceedings. Defendant, either guilty or innocent, is always weighing what is best for him, but problems arise mainly due to various constraints. In criminal proceedings roles of persons who accompany the defendant throughout the proceedings are also important, namely the roles of police, prosecutors and judges. These people seek to uncover the truth, so in different ways they are all putting pressure on the defendant and use different techniques of questioning, to get a realistic picture of the crime. The defendant therefore always has a feeling of inferiority, so the decision to admit the guilt for him is even harder. Decision of the defendant is also affected by other factors, such as family, age, criminal record, status and much more. Finally, it is always important that the judge is conscientious and fair and considerate of the fact that the admission is given in accordance with the conditions provided for by law.

Key words: plea bargaining, the negotiations on the admission of guilt, admission of the defendant, the psychological effects, false admission, guilt.

KAZALO

1. UVOD	1
2. INSTITUT PRIZNANJA KRIVDE	3
2.1. PREDOBRAVNAVNI NAROK	3
2.2. SPORAZUM O PRIZNANJU KRIVDE	5
2.3. TEŽAVE S PRIZNANJEM KRIVDE	6
3. PSIHOLOŠKI DEJAVNIKI PRI PRIZNANJU KRIVDE	9
3.1. KRIVDA	12
4. OBLIKE LAŽNIH IN PRISTNIH PRIZNANJ IN RAZLOGI ZANJE	14
4.1. PRISTNO NEPRIZNANJE: NEDOLŽNI OBDOLŽENEC NE PRIZNA KRIVDE	17
4.2. PRISTNO PRIZNANJE: KRIVI OBDOLŽENEC PRIZNA KRIVDO	18
4.3. LAŽNO NEPRIZNANJE: KRIVI OBDOLŽENEC NE PRIZNA KRIVDE	20
4.3.1. SRAM	21
4.3.2. JEZA	22
4.3.3. POTLAČEVANJE	22
4.4. LAŽNO PRIZNANJE: NEDOLŽNI OBDOLŽENEC PRIZNA KRIVDO	23
4.4.1. SIDRANJE (ANCHORING)	24
4.4.2. FRUSTRACIJA	25
4.4.3. STRAH	26
5. VPLIVI DRUGIH OSEB V POSTOPKU POGAJANJ O PRIZNANJU KRIVDE	27
5.1. VPLIVI NA STRANI TOŽILCA	28
5.2. VPLIVI NA STRANI ZAGOVORNIKA	31
5.3. VPLIVI NA STRANI SODNIKOV	32
6. SKLEP	35
7. LITERATURA	37

1. UVOD

Kazensko pravo predstavlja pomemben del vsakega pravnega sistema in ne glede na raznolikosti med državami vsaka stremi k pravičnosti in k temu, da bi svoj sistem izboljšala. Tako smo tudi v Sloveniji leta 2012 sprejeli novelo Zakona o kazenskem postopku (ZKP-K)¹ in s tem v naš kazenski sistem vpeljali novost, institut sporazumevanja o krivdi, v upanju, da bo manj sodnih zaostankov, da bomo hitreje odkrili resnico in s tem pripomogli tudi k ekonomičnosti postopka. Od uvedbe je minilo že nekaj let in za nami je zagotovo nekaj prakse, sedaj pa se sprašujemo ali je bil ta institut res najboljši, kar smo lahko naredili v našem kazenskem postopku. Ali je izpolnil naša pričakovanja in cilje ali se je izkazal kot tujek v našem kazenskem sistemu?

Ne glede na vse kritike, tako pozitivne kot negativne, institut sporazumevanja o priznanju krivde sedaj imamo in, če to še ni, bo zagotovo že čez nekaj let postal nepogrešljiv del kazenskega postopka. V diplomskem delu nižje stopnje, z naslovom Prednosti in slabosti instituta sporazumevanja o krivdi, iz leta 2015, sem ugotovila, da so se ob uvedbi instituta pojavili številni problemi. Ker se mi zdi, da je za uporabo tega instituta v praksi pomembno, da ga obdolženec razume, da razume posledice in da se sooči z odgovornostjo in krivdo, sem se odločila, da raziščem psihološko stran tega, kako obdolženi možnost priznanja krivde razumejo in kaj vse vpliva na njihove odločitve. Žalostne, a vendar resnične so besede dr. Katje Šugman Stubbs, ki pravi, da se anomalije dogajajo, da so pogajanja na hodniku brez nadzora in da nihče ne ve, kaj tožilec predlaga neukemu obdolžencu in s kakšnimi argumenti ga prepričuje. Takšna pogajanja na hodniku v odsotnosti zagovornika niso samo nedopustna, ampak tudi v nasprotju s temeljnimi načeli kazenskega postopka in kazensko ureditvijo.² Kako se obdolženec odloči in zakaj se tako odloči, ter kaj vse vpliva na njegovo odločitev, bo predstavljeno v nadaljevanju magistrskega dela. Vseh vzorcev zagotovo ni moč celovito raziskati v magistrski nalogi, zato se bom osredotočila na najbolj tipične psihološke vplive priznanja krivde obdolženca in na njegova čustva, ki pripomorejo h končni odločitvi. V ospredje bom postavila situacije, ko obdolženi izbere nasprotno rešitev od tiste, ki jo narekuje dejansko stanje: nedolžni obdolženec, ki krivdo prizna, ter na drugi strani krivi obdolženec, ki krivdo zanika. Obenem bom predstavila

¹ Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o kazenskem postopku (ZKP-K), Ur. l. RS, št. 91/2011.

² K. Šugman Stubbs, Anomalije pri uporabi instituta pogajanj o priznanju krivde v slovenskem kazenskem postopku, v: Pravna praksa, 3-4 (2015), priloga, str. VI.

in primerjala nedolžnega obdolženca, ki krivdo zanika, in krivega obdolženca, ki krivdo prizna, kar bi v idealnem svetu moralo biti pravilo in praksa. K odločitvi obdolženca zagotovo pripomoreta tudi delo tožilca in zagovornika. Pomembno oziroma kar najpomembnejšo funkcijo pa ima sodnik, ki mora biti na vsako priznanje zelo pozoren. Držati se mora zakonskih predpisov, kar pomeni, da mora preveriti ali je obdolženec razumel naravo in posledice danega priznanja, ali je bilo priznanje dano prostovoljno in ali je priznanje jasno in popolno ter podprto z drugimi dokazi v spisu.³ Sodnik mora biti pri sprejemanju priznanja, ne glede na to ali je to podano v obliki izjave ali v obliki sporazuma, zelo previden in pozoren na vedenje in izpovedovanje obdolženca, v kolikor le malo podvomi v resničnost priznanja, pa ga mora zavrniti. Naloga sodnika je, da vodi pošten postopek skladno z zakonom in ne na način, da postopek zaključi, kolikor hitro se le da, pri čemer bi bile obdolžencu lahko kršene njegove pravice in povzročena krivica.

³ 1. odstavek 285.c Zakona o kazenskem postopku (ZKP), Ur. l. RS, št. 32/2012.

2. INSTITUT PRIZNANJA KRIVDE

Institut pogajanj o priznanju krivde oziroma »*plea bargaining*« izvira iz sistema *common law*.⁴ Poenostavljeno, gre za institut, s katerim se tožilec in obdolženec dogovorita, da bo obdolženec priznal krivdo in se s tem odpovedal sojenju, v zameno pa mu bo tožilec ponudil nižjo kazen, kot bi jo sicer dobil, če bi se speljal celoten sodni postopek. V Sloveniji je bil institut pogajanj o priznanju krivde uveden z novelo ZKP-K, ki je pričela veljati 15.5.2012. Novela je prinesla dve temeljni novosti povezani z institutom priznanja krivde. V kazenski postopek smo sprejeli še eno fazo med preiskavo in glavno obravnavo, to je predobravnavni narok, ki je urejen v XIX.a poglavju ZKP, v členih od 285.a do 285.f, ter sporazum o priznanju krivde, ki je urejen v XXVI.a poglavju, v členih od 450.a do 450.č.⁵

2.1. PREDOBRAVNAVNI NAROK

Predobravnavni narok je narok, ki ga razpiše predsednik senata po pravnomočnosti obtožnice, na njem pa se obdolženec izjavi o krivdi ter o nadaljnjem poteku kazenskega postopka (prvi odstavek 285.a člena ZKP). Obdolženec mora biti v vabilu na predobravnavni narok poučen o tem, da bo na naroku lahko izjavil, ali krivdo za kaznivo dejanje po obtožbi priznava ali ne. Poučen mora biti tudi o tem, da lahko v primeru, da krivde ne prizna, predlaga izločitev predsednika senata, izločitev dokazov in vse dokaze, ki naj jih sodišče izvede na glavni obravnavi, ter da bo navedeno lahko predlagal kasneje na obravnavi, le če tega iz opravičljivih razlogov ni mogel predlagati na predobravnavnem naroku (tretji odstavek 285.a člena ZKP). Ravno tako mora biti obdolženec v vabilu na predobravnavni narok poučen o tem, da priznanja krivde ne more preklicati, da se s priznanjem krivde odpoveduje pravici, da sodišče odloča o obtožbi na glavni obravnavi in da bo dokazni postopek izveden le glede okoliščin pomembnih za izrek kazenske sankcije. Pouk mora biti podan tudi o tem, da ima obdolženi pravico vzeti zagovornika, ki je lahko navzoč na naroku (tretji odstavek 285.a člena ZKP). Obdolženec mora razumeti vsebino obtožbe in pouk o določbah glede predlaganja izločitve predsednika senata in

⁴K. Šugman Stubbs, Koncept novega kazenskega postopka od inkvizitornega k adversarnemu, v: Podjetje in delo, 6-7 (2009), str. 1114-1115.

⁵ Zakon o kazenskem postopku (ZKP), Ur. l. RS, št. 32/2012.

dokazov ter tudi, da je priznanje krivde nepreklicno in da se z njim odpoveduje pravici do odločanja o obtožbi na glavni obravnavi (četrty in peti odstavek 285.b člena ZKP). Posebej pomemben pa je prvi odstavek 285.c člena ZKP, ki pravi, da mora v primeru, ko obdolženec krivdo prizna, predsednik senata presoditi, ali je obdolženec razumel naravo in posledice danega priznanja, ali je bilo priznanje dano prostovoljno in ali je priznanje jasno, popolno in podprto z drugimi dokazi v spisu. Ta člen je pomemben predvsem zaradi vloge sodnika, ki jo ima po uvedbi instituta priznanja krivde v naš kazenski sistem. Če smo z uvedbo instituta o pogajanju krivde nekoliko zabrisali načelo iskanja materialne resnice in je veliko breme nase prevzelo tožilstvo, je pomembno, da sodniki obdržijo svojo vlogo *dominus litis*-a kazenskega sodnega postopka, vsaj v delu, ko sprejemajo priznanje. V praksi je bilo večkrat slišati, da prihaja do raznih anomalij, ko sodniki sami napotijo stranke ven iz dvorane, da se pogajajo ali pa pogajanja dovolijo v kotu dvorane, kasneje pa v zapisnikih o tem ni nikakršne sledi. V takšnih primerih ne moremo govoriti o nepristranskih sodnikih, saj si očitno prizadevajo, da bodo pogajanja uspešna in se bo postopek končalo že v tej fazi.⁶ Vsa zakonska določila so izredno pomembna v celoti in ne selektivno in sodnik je tisti, ki lahko nadzira potek dogajanj in prepreči anomalije, ne pa da celo sam spodbuja k njim. Dejstvo, da je bil obdolžencu pouk dan, ne pomeni nič, če ta končno krivdo prizna le zaradi strahu, ker je bil s strani sodnika poslan na hodnik, da se s tožilcem dogovori glede priznanja, čeprav v resnici sploh ni razumel česa je obdolžen.

Predsednik senata je tisti, ki s sklepom odloči, ali obdolženčevo priznanje krivde sprejme ali zavrne (drugi odstavek 285.c člena ZKP). Danega priznanja krivde ni mogoče preklicati. Izjavo, s katero je obdolženec izjavil, da krivde ne priznava, pa v nadaljevanju postopka obdolženec lahko spremeni in izjavi, da krivdo priznava (tretji odstavek 285.c člena ZKP). Če je bilo dano priznanje krivde, se nato opravi le še narok za izrek kazenske sankcije (285.č člen ZKP). Obdolženec v primeru, ko krivde ne prizna, lahko prizna le določena posamezna dejstva v obtožbi. Če se obdolženec o krivdi noče izjaviti ali če sodišče priznanja krivde ne sprejme, se šteje, da obdolženec krivde ne priznava (prvi odstavek 285.d člena ZKP). V primeru, ko izjava o priznanju krivde ni podana ali ni sprejeta, se obdolženca pouči o možnostih dogovora za hitrejši potek in končanje glavne obravnave, če se odpove določenim pravicam, ki jih ima po zakonu (prvi odstavek 285.f člena ZKP). Predobravnavni narok je sicer koristen v obeh

⁶ A. Testen, Neformalna pogajanja o priznanju krivde: pregled sodne prakse, v: Podjetje in delo, 6-7 (2015), str.1152.

primerih, če obdolženec krivdo po obtožbi priznava in tudi če je ne priznava, saj pripomore k hitrejšemu reševanju kazenskih zadev.

2.2. SPORAZUM O PRIZNANJU KRIVDE

Sklenitev sporazuma o priznanju krivde lahko predlagajo obdolženec, zagovornik in državni tožilec nasprotni stranki v kazenskem postopku. Državni tožilec lahko predlaga sklenitev sporazuma o priznanju krivde tudi pred pričetkom kazenskega postopka, vendar le če je podan utemeljen sum, da je obdolženec storil kaznivo dejanje, ki bo predmet postopka (prvi odstavek 450.a člena ZKP). Obdolženi mora imeti v času pogajanj zagovornika, če ga nima, mu ga sodišče dodeli po uradni dolžnosti po tem, ko obdolženi in državni tožilec soglašata z možnostjo, da se bo kazenski postopek končal s sklenitvijo sporazuma (drugi odstavek 450.a člena ZKP). Opis kaznivega dejanja, za katero se sklepa sporazum o priznanju krivde, mora biti enak opisu v obtožnici. Sporazum o priznanju krivde pa mora biti sklenjen v pisni obliki, pri čemer ga podpišejo obe stranki kazenskega postopka in zagovornik (četrti odstavek 450.a člena ZKP). S sporazumom o priznanju krivde, ki je lahko sklenjen za priznanje vseh ali le nekaterih kaznivih dejanj, ki so predmet obtožbe, se obdolženec in državni tožilec dogovorita o kazni oziroma opozorilni sankciji in o načinu izvršitve kazni, o odstopu državnega tožilca od kazenskega pregona za kazniva dejanja obdolženca, ki niso zajeta s priznanjem, o stroških kazenskega postopka in o izpolnitvi kakšne druge naloge (prvi odstavek 450.b člena ZKP). Predmet sporazuma, ki ga sklenejo stranke kazenskega postopka, tako ne sme biti pravna opredelitev kaznivega dejanja, varnostni ukrepi, kadar so obvezni, ter odvzem s kaznivim dejanjem pridobljene premoženjske koristi. Stranki pa se lahko dogovorita za način odvzema premoženjske koristi (drugi odstavek 450.b člena ZKP). V sporazumu je določena vrsta kazni, njena višina oziroma čas trajanja kazni, ki naj se izreče obdolžencu za storjeno kaznivo dejanje, pri tem pa mora biti dogovorjena kazen v mejah predpisane kazni v kazenskem zakonu (prvi odstavek 450.c člena ZKP). V primeru, da so podani zakonski pogoji, se stranki kazenskega postopka lahko dogovorita, da se obdolžencu namesto kazni izreče opozorilna sankcija (drugi odstavek 450.c člena ZKP). Ko je sporazum o priznanju krivde sklenjen, ga državni tožilec predloži pristojnemu sodišču, o sporazumu pa sodišče odloča na predobravnavnem naroku. Če je bil sporazum sklenjen kasneje, pa sodišče o sporazumu odloča na glavni obravnavi (prvi odstavek 450.č člena ZKP). Pri odločanju o sklenjenem sporazumu o priznanju krivde sodišče presoja, ali je sporazum v skladu z določbami 450.a, 450.b in 450.c člena ZKP in ali so glede

priznanja krivde izpolnjeni pogoji iz prvega odstavka 285.c člena ZKP⁷ (drugi odstavek 450.č člena ZKP). V primeru, da navedeni pogoji niso izpolnjeni, sodišče sporazum s sklepom zavrne in postopek nadaljuje, kot da je obdolženec izjavil, da krivde po obtožbi ne priznava (tretji odstavek 450.č člena ZKP).

S priznanjem krivde obdolženca doletijo številne posledice, tako materialne kot procesne. Ko obdolženec prizna krivdo, s tem sprejme kazen ali opozorilno sankcijo, ravno tako pa se odpove pravici do kontradiktornega sojenja, pravici do predlaganja izločitve dokazov, pravici do predlaganja drugih dokazov.⁸ Obdolženi se s priznanjem krivde odpove tudi ustavnim pravicam, kot so privilegij zoper samoobtožbo, neupoštevanje domneve nedolžnosti povezane s pravico do molka, vložitvi ugovora načela zakonitosti, ugovora načela instrukcijske maksime in ugovora načela krivdne odgovornosti.⁹ Ravno zaradi takšnih posledic je zelo pomembno, da je priznanje res dano jasno, prostovoljno in da je podprto z drugimi dokazi v spisu, zaradi česar je pomemben korak že faza preiskave, ko policisti zbirajo obvestila in zaslišujejo priče, saj tako pridejo do osumljenca. Predvsem pomembna je vloga sodnika, ta namreč ne sme le slediti danemu priznanju in ga brez pomisleka sprejeti. Idealno bi bilo, če bi se sodnik poglobil v spis, preučil zadevo in ko bi bil onkraj razumnega dvoma prepričan, da je obdolženi res storil kaznivo dejanje, bi takšno priznanje lahko sprejel kot popolno in jasno. Vendar je to idealizem, ki se ne zrcali povsem v praksi. Kot je zapisala Šugmanova, do anomalij prihaja, o tem ni dvoma, zaskrbljujoče pa je dejstvo, da sodniki obdolžencu včasih celo »grozijo« z višjo kaznijo, ki jo bodo izrekli, če se ne bodo pogodili s tožilci.¹⁰

2.3. TEŽAVE S PRIZNANJEM KRIVDE

Pred uvedbo instituta priznanja krivde je bilo v našem sistemu temeljno načelo iskanja materialne resnice, vsak obdolženi je šel skozi procese zasliševanja, kjer je lahko molčal ali pa podal svoj zagovor, ne glede na to pa so državni in sodni organi preverjali druge dokaze, postavljali izvedence in zasliševali priče. Glede na celoten kazenski postopek je vsaj na prvi

⁷ Prvi odstavek 285.c člena ZKP določa, da mora predsednik senata preveriti ali je obdolženec razumel naravo in posledice danega priznanja, ali je bilo priznanje prostovoljno in ali je priznanje jasno in popolno ter podprto z drugimi dokazi v spisu.

⁸ K. Šugman Stubbs, Plea bargaining: sociološki in psihološki vidiki, v: 4. konferenca kazenskega prava in kriminologije (2011), str. 21.

⁹ M. Šorli, Pogajanja med obdolžencem in obrambo, v: Podjetje in delo, 6-7 (2011), str. 1041.

¹⁰ K. Šugman Stubbs, Anomalije pri uporabi instituta pogajanj o priznanju krivde v slovenskem kazenskem postopku, v: Pravna praksa, 3-4 (2015), priloga, str. VI.

pogled delovalo, da naš kazenski sistem deluje in da na koncu sodnik ali senat za krivega spozna resničnega storilca kaznivega dejanja, saj je izdalo obsodilno sodbo le, če je po izvedenih dokazih doseglo standard onkraj razumnega dvoma.

Sedaj, ko smo uvedli institut priznanja krivde, je načelo iskanja materialne resnice sicer še vedno eno izmed temeljnih načel sistema, vendar je v velikem deležu primerov vsaj na videz potisnjeno nekoliko v ozadje. Poenostavljeno, obdolženi v zdajšnji ureditvi v zameno za nižjo kazen, ki si jo je pred predobravnavnim narokom izpogajal s tožilcem, na predobravnavnem naroku izreče le »priznam krivdo«. Sodnik nato še preveri, če je obdolženi priznanje razumel, ga dal prostovoljno ter izreče kazensko sankcijo, ki jo je predlagal tožilec. Tak opis je res zelo poenostavljen, pa vendar tudi primeri velikokrat potekajo na tak poenostavljen način. Premalo je poudarka na samem priznanju in na tem, da sodniki preverijo, ali je priznanje res jasno, popolno, prostovoljno in ali je res podprto z drugimi verodostojnimi dokazi.

Že pred uvedbo instituta o priznanju krivde so se dogajale različne prisile v postopkih, s katerimi so tožilci ali sodniki na nek način pritiskali na obdolžene, da priznajo krivdo. O tem govori tudi odločba Ustavnega sodišča Republike Slovenije Up-134/97 iz leta 1997, ki pravi: *» /.../ Opozorilo, da je priznanje olajševalna okoliščina, ki se lahko upošteva pri odmeri kazni, je vplivalo na pritožnično odločanje o tem, ali in kaj povedati. S takšnim pravnim poukom je bila pritožnica spravljena v skušnjava – odločati se je morala namreč še o dodatni stvari, in sicer ali sodelovati s sodiščem ali ne. Obljubljena 'nagrada' (nižja kazen, ki jo je pritožnica pričakovala celo v obliki pogojne obsodbe) je nedvomno povečala možnost odločitve v tej smeri – smeri priznanja (ne glede na to, ali je bila pritožnica dejansko kriva storitve očitane kaznivega dejanja ali ne).«¹¹*

Gre za ustavno odločbo še v času, ko zakon ni predvideval priznanja krivde in sporazuma o priznanju krivde, kot jih predvideva danes, zato so bili tudi primeri priznanja krivde bistveno redkejši, kot so danes po njuni uvedbi. Iz ustavne odločbe izhaja, pomembna ugotovitev, in sicer da že najmanjši pritiski na obdolženca odločilno vplivajo na njegovo odločitev: *» /.../ Obdolženec je namreč lahko osebno v podrejenem položaju že zaradi samega dejstva, da je na policijski postaji ali pred sodnikom. Že samo to dejstvo lahko vpliva na njegovo odločitev. Prav zaradi posebne ranljivosti v takšni situaciji mora biti prag presoje privilegija zoper*

¹¹ Sodba Ustavnega sodišča RS. št. Up-134/97, 14. marec 2002, tč. 12.

samoobtožbo postavljen s posebno skrbnostjo in strogostjo, da se lahko udejanji. To pa pomeni, da je vsakršno bolj ali manj subtilno vplivanje ali pogojevanje treba razlagati kot pritisk oziroma vplivanje na svobodno odločitev.»¹²

Težko je analizirati vse psihološke vplive priznanja krivde obdolženca, predvsem ker so ti zagotovo odvisni od samega kaznivega dejanja, ki se očita obdolžencu, osebnosti obdolženca in drugih dejavnikov. V nadaljevanju bodo predstavljeni le tisti najbolj pomembni vplivi. Najprej bo predstavljenih nekaj primerov, ki so se razvili v praksi Združenih držav Amerike, kjer je ta institut že dolgo uveden in predstavlja veliko težav. Zaradi sistema, ki ga imajo tam, veliko nedolžnih ljudi pristane v zaporu.¹³ Seveda je potrebno njihove primere obravnavati glede na kulturno raznolikost, pa vendar nam njihove napake predstavljajo pomembna opozorila, da jih v našem kazenskoprnem sistemu ne bomo ponavljali.

Gibanje imenovano »*The innocence project*« predstavlja življenjske zgodbe nedolžnih ljudi, ki so zaradi različnih dejavnikov priznali krivdo. Tako je na primer Ada Joann Taylor priznala krivdo za umor, ki pa ga ni zagrešila. To je storila zato, ker je imela doma družino, otroka in življenje, ki ga ni želela izgubiti. Predstavljeno ji je bilo, da bo, v primeru priznanja krivde, dobila 40 let zapora, v primeru, da krivde ne prizna, pa smrtno kazen. Lažje je bilo priznati krivdo, kot pa se boriti proti sistemu, saj si je tako zagotovo prihranila še nekaj let življenja z družino. V svojem izpovedovanju je povedala, da je bila pod takšnimi pritiski s strani policije in tožilcev, da je celo sama začela verjeti temu kar so ji povedali. Po 19 letih je bila izpuščena, ker je dokazala, da je nedolžna.¹⁴ Podobno je Rodney Roberts priznal krivdo za kaznivo dejanje ugrabitve in dobil 7 let zapora, čeprav tega kaznivega dejanja ni storil, kar je kasneje tudi dokazal. Krivdo je med drugimi priznal, ker mu je tako svetoval tudi odvetnik. Tudi on je bil pod pritiski, saj je le s priznanjem krivde lahko upal na to, da bo še nekaj let preživel s svojim sinom. Med izpovedovanjem je priznal, da se je pri odločanju bojeval proti depresiji, frustraciji, da ga je bilo strah, saj mu nihče ni verjel. Končno je ugotovil, da je bilo lažje priznati krivdo, kot se boriti proti sistemu.¹⁵

¹² Prav tam, tč. 14.

¹³ Innocence Project, False Confessions or Admissions, URL: <https://www.innocenceproject.org/causes/false-confessions-admissions/> (9. 4. 2017)

¹⁴ Innocence Project, Ada Joann Taylor, URL: <https://www.innocenceproject.org/cases/ada-joann-taylor/>, (19. 2. 2017)

¹⁵ M. Possely, Rodney Roberts, 25. 3. 2014, URL: <https://www.law.umich.edu/special/exoneration/Pages/casedetail.aspx?caseid=4402> (19. 2. 2017)

Res je, da je v Sloveniji sistem drugačen kot v Združenih državah Amerike, a se obdolženci srečujejo s podobnimi psihološkimi težavami, kot so strah, depresija, spoznanje, da je krivdo lažje priznati, kot pa se boriti na sojenju. Šugmanova med drugimi, kot dejavnike, ki imajo večjo težo pri priznanju krivde, kot bi jo imeli v primeru sodnega procesa, izpostavlja tudi bogastvo, spol, starost, izobrazbo in samozavest.¹⁶ Nato so tukaj še tožilci in zagovorniki, ki lahko pomembno pripomorejo k odločitvi, takšni ali drugačni.

3. PSIHOLOŠKI DEJAVNIKI PRI PRIZNANJU KRIVDE

Psihološki dejavniki se nanašajo na misli, čustva in druge kognitivne lastnosti, ki vplivajo na odnose, vedenje in funkcije človeškega uma. Ti dejavniki lahko vplivajo na to kako človek misli, posledično pa vplivajo tudi na odločitve in odnose v vsakdanjem življenju. V nadaljevanju bodo prikazani najpomembnejši psihološki dejavniki, ki vplivajo na odločitev obdolženca, ko se ta znajde v neprijetni situaciji in se mora odločiti, ali bo krivdo priznal ali ne. Za lažje razumevanje bo najprej na kratko predstavljena psihološka osnova, o kateri bomo razpravljali: referenčni okvir in deli osebnosti posameznika.

Sisteme pravil, kodov in vrednot, ki jih uporablja posameznik, da bi razumel (dešifiral) dražljaje iz zunanjega sveta imenujemo referenčni okvir.¹⁷ Vsak človek ima svoj referenčni okvir, niti dva človeka pa nimata enakega referenčnega okvirja. Pomen referenčnega okvirja ustreza notranjemu zemljevidu posameznika, po njem se posameznik orientira glede na samega sebe in glede na zunanji svet. Pojem je leta 1975 s svojimi sodelavci uvedla Jacqui Lee Schiff. Koncept je izredno pomemben za razumevanje posameznikovih odnosov in transakcij.¹⁸ Kako posameznik zaznava zunanje spremembe, kako jim določa smisel in kakšno pomembnost pripisuje dražljajem, niso funkcije samega dražljaja, ampak posameznika oziroma meril, na podlagi katerih posameznik ocenjuje smisel in pomembnost dražljaja. Posameznik se ne odziva na posamezen dražljaj, ampak se odziva na pomen, ki ga predpisuje temu dražljaju. Dražljaji kot taki niti ne izzovejo samega čustva pri posamezniku, saj mora biti vsak dražljaj najprej

¹⁶ K. Šugman Stubbs, Plea bargaining: sociološki in psihološki vidiki, v 4. konferenca kazenskega prava in kriminologije, Zbornik 2011, str. 22.

¹⁷ Z. Milivojević, EMOCIJE, PSIHOPRO, Novi Sad, 2008, str. 21.

¹⁸ Prav tam.

zazan in mentalno predstavljen, šele na tej podlagi posameznik opredeli smisel in pomen.¹⁹ Referenčni okvir tako ves čas predeluje dotok dražljajev in jim prepisuje smisel in pomembnost.

Vsi imamo v glavi neke vrste duševni zemljevid (referenčni okvir), ki ustreza zunanjim okoliščinam, kot si jih predstavljamo sami, z njim razumemo tri polja in sicer sebe, druge in svet okoli nas.²⁰ Posameznik preko referenčnega okvirja ves čas primerja dražljaje s prejšnjimi izkušnjami in sočasno tudi z dražljaji, ki izhajajo iz treh bistvenih polj.²¹ Vsak otrok se rodi brez referenčnega okvirja, mati pa mu pomaga, da izoblikuje svoj referenčni okvir oziroma svoj zemljevid, v katerem bodo tako neprijetne kot prijetne stvari. Sam pa bo ugotovil kaj je znotraj njegovega zemljevida in kaj zunaj.²² Referenčni okvir se nato dopolnjuje in preoblikuje s socializacijo in skozi življenjske izkušnje, pri čemer se največji in najpomembnejši del izoblikuje v primarni socializaciji. Pomembna je vzgoja staršev, predvsem vzgoja matere v prvi fazi. V kolikor otrok v zgodnjem obdobju ne dobi tega kar potrebuje, dobimo otroka, ki ga je Skynner poimenoval »neuglašen«²³ otrok. Če oseba skozi primarno socializacijo prejme vso podporo, ki jo potrebuje v pravi meri, lahko svoj zemljevid in meje nariše pravilno, če pa tega ne dobi pa ostane na prvinski stopnji in so meje zemljevida nejasne. Takšna oseba bo to kasneje v življenju težko spremenila, če pa že, pa bo za to potrebno veliko truda.²⁴ Oseba lahko doživi tudi konflikt referenčnega okvirja, ko neko vrednoto sprejema kot zelo pozitivno, drugo pa kot zelo negativno in ko pride do združitve teh vrednot. Ko se vrednoti križata, posameznik doživi konflikt referenčnega okvirja, pri čemer se mora odločiti, ali to pozitivno vrednoto odpiše ali pa negativno vrednoto spremeni in jo sprejme.²⁵ Konkretno, na primer krivi obdolženec doživi konflikt referenčnega okvirja, ko mu svoboda pomeni zelo veliko, vrednoti jo zelo pozitivno, na drugi strani pa mu laž predstavlja zelo negativno vrednoto. Ko tak posameznik stori kaznivo dejanje, se znajde v situaciji, ko ne ve ali naj laže, kljub temu, da bo zaradi tega pri sebi vzbudil negativna čustva, ampak bo zato pridobil svobodo, ali pa pove resnico, ker ne more spremeniti svojih prepričanj o laganju, s tem pa bo tvegala svojo svobodo.

Razumevanje referenčnega okvirja je pomembno, da razumemo odzive ljudi okoli nas in da razumemo svoje odzive. V magistrski nalogi je obravnavan predvsem z namenom razumeti,

¹⁹ Prav tam, str. 22.

²⁰ R. Skynner in J. Clesee: DRUŽINE IN KAKO V NJIH PREŽIVETI, Tangram, Ljubljana 1994, str. 66.

²¹ Z. Milivojević, EMOCIJE, PSIHOLOGIJA, Novi Sad, 2008, str. 50.

²² R. Skynner in J. Clesee: DRUŽINE IN KAKO V NJIH PREŽIVETI, Tangram, Ljubljana 1994, str. 79.

²³ Prav tam, str. 83.

²⁴ Prav tam, str. 94.

²⁵ Prav tam, str. 65-67.

kako in zakaj se obdolženci odločijo krivdo priznati ali ne. Konkretniji primeri bodo opisani v nadaljevanju, še prej pa moramo razumeti tri dele osebnosti po Sigmundu Freudu.

Psiholog Sigmund Freud je razvil biodinamično teorijo, v skladu s katero se posameznikova osebnost deli na tri dele, in sicer na ego (jaz), id (ono) in superego (nadjaz). Osebnostna struktura novorojenčka je kot zbirnik nagonskih teženj in impulzov, šele sčasoma začne spoznavati delovanje okolja. Pri tem spoznavanju se sooči s težnjami okolja in družbe, ki so pogosto v nasprotju z njegovimi lastnimi nagonskimi težnjami. Med razvojem spoznavnih funkcij se počasi izoblikuje ego oziroma zavestni del osebnosti. Ego je del osebnosti, ki skrbi za ravnotežje med nagonskimi težnjami in zahtevami okolja. Posameznikov ego, nagonске težnje, ki so v močnem nasprotju z zahtevami okolja, potiska in izriva in zavestnega dela osebnosti, s tem pa se izoblikuje posebna struktura osebnosti – id. Id tako sestavljajo izrinjene, potlačene nagonске težnje – tiste, ki so zunaj zavesti oziroma podzavestne. V duševni notranjosti pa se razvije še ena osebnostna struktura, to je superego. Superego sestavljajo najbolj nujne, ostre zahteve in zapovedi okolja. To so zapovedi, ki se že v zgodnji razvojni fazi ponotranjijo in postanejo del posameznikove duševnosti – posameznikova notranja vest.²⁶

Osebnostni razvoj tako poteka skozi nasprotja in konflikte med posameznimi strukturami: idom, egom in superegom. Zavestni del osebnosti skrbi za duševno ravnovesje in zdravje ter ohranja ravnovesje med idom, iz katerega prihajajo nagonски impulzi in superegom, ki tvori očitke vesti, graje in občutek krivde. Ego se tako bojuje z obema, zaradi česar je njegov manevrski prostor precej zožen. Ko so zahteve okolja prevelike, se oblikuje očitajoč superego, ki ob najmanjši nagonски težnji preplavi posameznikov ego z občutki krivde in strahom pred kaznijo. Posledično posameznik prekomerno potlači nagonске težnje, s čimer postane tudi posameznikov id prezahteven in premočan. Zgodi se, da ego ne more več normalno delovati, saj vodstvo osebnosti prevzameta id in superego. V skrajnem primeru se ego zaradi pritiskov ida in superega lahko dokončno zlomi in dezorganizira, ker težnje, ki so bile potlačene, pridejo v zavest v obliki psihotičnega izbruha.²⁷

Za razumevanje odločitev posameznika je tako pomembno, da poznamo, kaj sestavlja posameznikovo osebnostno strukturo, saj tako lažje razumemo, kateri deli osebnosti prevladujejo pri priznanju ali nepriznanju krivde. Z razumevanjem referenčnega okvirja lahko

²⁶ J. Musek: Psihologija osebnosti, DDU Univerzum, Ljubljana, 1977, str. 87.

²⁷ Prav tam, str. 87 in 88.

razumemo, kateri so tisti psihološki dejavniki, ki vplivajo na njegove odločitve oziroma katerim zunanjim dražljajem posameznik pripisuje večji pomen, zaradi česar se potem odloči tako, kot se. Vendar pa moramo za to, da bi razumeli kaj priznanje krivde pomeni, najprej dobro poznati pomen krivde in njene oblike.

3.1. KRIVDA

Za lažje razumevanje, kaj pomeni priznanje krivde in zakaj pride do situacij, ko nedolžen obdolženec krivdo prizna ali je ne prizna in ko krivi obdolženec krivdo prizna ali ne prizna, moramo najprej razumeti, kaj krivda je. Ko oseba z nekim svojim ravnanjem neupravičeno povzroči škodo in neprijetna čustva pri drugem, občuti krivdo ali jezo nase. Gre za posameznikov odnos do lastnega vedenja. Socializiranega posameznika bo občutek krivde motiviral k temu, da popravi škodo, da izrazi sočustvovanje z oškodovanci in da bo s kaznovanjem samega sebe spremenil vedenje, ki ga je pripeljalo do takšnih posledic.²⁸ Da bo posameznik lahko občutil krivdo, mora imeti oblikovane psihične strukture, ki to omogočajo, to so socialne norme in vrednote. Glede na strukture osebnosti je to stanje superega. Psihološke strukture se oblikujejo v procesu primarne socializacije, če pride do napak v tem procesu pride tudi do patoloških oblik razumevanja krivde, tako na primer nekdo sploh ne zmore občutiti krivde – ima primanjkljaj krivde.²⁹

Da posameznik lahko čuti krivdo, se mora nadalje zavedati tudi odgovornosti, saj je odgovornost temeljni pogoj za občutek krivde. Da je odgovornost pomembna, določa že sam Kazenski zakonik v tretjem odstavku 1. člena, ko pravi, da se kazenska odgovornost ne uveljavi zoper osebo, katere krivda je izključena, ker ob storitvi ni bila prištevna. Torej že sam zakon predvideva določene oblike storitve kaznivega dejanja, ko osebi ne moremo naložiti krivde. To so neprištevnost, skrajna sila, dejanska in pravna zmeta. Nedolžni obdolženec se mora tako dobro zavedati, kaj pomeni odgovornost, saj je lahko v zmoti, ko se sicer zaveda, da je s svojim dejanjem povzročil škodo in misli, da je za to tudi odgovoren, v resnici pa je bil takrat lahko v stanju, ki izključuje odgovornost in krivdo.

²⁸ Z. Milivojević, EMOCIJE, PSIHOPRO, Novi Sad, 2008, str. 591.

²⁹ Prav tam.

Ena izmed oblik lažnega prostovoljnega priznanja krivde je torej, ko oseba ne razume, kaj pomeni odgovornost in se počuti krivega za posledice, za katere v resnici, v kazenskoprnem smislu ni odgovorna. Takšna oblika krivde se imenuje »krivda preveč odgovornih«, ker se počutijo krive za nekaj, kar je zunaj njihove odgovornosti.³⁰ Pomembno je, da so sodniki pozorni na take oblike priznanj, ko se obdolženec sploh ne zaveda, kaj pomeni odgovornost in krivda, saj takšnega priznanja ne smejo sprejeti.

Podobna oblika priznanja krivde je tudi priznanje krivde oseb, ki pretirano in na neustrezen način občutijo krivdo. Do tega pride zaradi napak apercpcije, ker oseba napačno razume realnost ali pa zaradi pretirane valorizacije, ker oseba določenim stvarjem daje prevelik pomen. To se zgodi posameznikom, ki si postavljajo previsoka merila in glede na to ocenjujejo svoje vedenje. »Presežek« krivde, ki ga občutijo te osebe izvira iz njihove bližnje ali daljne preteklosti. Po navadi gre za osebe, ki so bile v svoji primarni družini večkrat krive in jim je bila vloga »krivca« vsiljena, kasneje pa so jo ponotranjile in sprejele.³¹ Taka oseba bo krivdo priznala, ker se počuti krivo in se tako samo-kaznuje za to kar je storila.

Oseba, ki prizna krivdo, s tem pokaže, da se zaveda svoje moralne napake in posledic, ki izhajajo iz nje, da se zaveda trpljenja, ki ga je povzročila. Simbolično to pomeni, da s tem pokaže skupnosti, da je dobra oseba in da se distancira od svojih ravnanj in da sočustvuje z oškodovanimi, hkrati pa s tem potrdi pripadnost skupnosti in njenemu sistemu vrednot.³² Tudi v našem kazenskoprnem sistemu je priznanje krivde lahko olajševalna okoliščina, oseba s priznanjem pokaže, da obžaluje svoje dejanje, zato dobi milejšo kazen.

Krivi obdolženec bo krivdo priznal, zato ker ga k temu motivira občutek krivde, da je storilec kaznivega dejanja. To so osebe, ki se zavedajo, da so nekoga neupravičeno oškodovale in se zaradi tega počutijo neprijetno. V resnici zamerijo sami sebi in verjamejo, da jih bodo odkrili, to negotovost pa prekinejo s priznanjem. Takšne osebe doživljajo čustvi krivde in jeze hkrati.³³

³⁰ Prav tam, str. 612.

³¹ Prav tam, str. 610.

³² Prav tam, str. 595.

³³ Prav tam, str. 597.

Namen kaznovanja je, da se osebe, ki so storile kaznivo dejanje rehabilitirajo, da se pokesajo in da po prestani kazni, ne bodo več kršile zakonskih norm.³⁴ A namen kaznovanja ni vedno dosežen, saj v praksi obstajajo povratniki, ki storijo isto ali drugo kaznivo dejanje. To so osebe, ki se kronično vedejo deviantno in antisocialno, ker imajo primanjkljaj v vrednostnem sistemu in primanjkljaj občutja krivde. Te osebo čutijo strah pred kaznijo in ne občutka krivde. Pri teh osebah ni prišlo do popolne internalizacije moralnih norm, ampak samo do tega da vedo kaj je prepovedano in kakšna je kazen.³⁵ Takšne osebe ali priznajo krivdo samo zato, ker jih je strah da bodo dobile še hujšo kazen, ali pa krivdo odločno zanikajo, ker jih je tako strah kazni. Pri takšnih osebah je opaziti, da kažejo strah pred kaznijo in se na videz kesajo v primerih, ko so odkriti, ko pa so izpuščeni brez kazni ali pa kazen prestanejo, o krivdi ni več sledu.³⁶

Posebni vedenjski vzorec, ki je povezan z občutjem krivde, je sumničenje samega sebe. To so osebe, ki vsakič, ko obstaja možnost, da bi jih lahko kdo okrivil za nekaj, občutijo krivdo in to jemljejo kot dokaz, da ima drugi prav. To so osebe, ki so podobno situacijo doživele že v preteklosti, ko so bile neupravičeno obtožene za nekaj, česar niso naredile in niso mogle dokazati svoje nedolžnosti. Ko pride ponovno v tak položaj, jo je strah, da ponovno ne bo mogla dokazati svoje nedolžnosti. Take osebe bodo zagotovo hitreje priznale krivdo, ker se že počutijo krive in nemočne proti sistemu.³⁷

4. OBLIKE LAŽNIH IN PRISTNIH PRIZNANJ IN RAZLOGI ZANJE

Priznanje ima v kazenskem pravu zelo velik pomen, saj s tem, ko obdolženi kaznivo dejanje prizna, pripomore k hitremu zaključku postopka, odreče pa se določenim pravicam in svobodi. Ravno zaradi odrekanja pravicam, ki mu pripadajo in nepravilnosti, ki se dogajajo, je pomembno ali je to priznanje lažno ali pristno. V preteklih letih je bilo na temo lažnih priznanj opravljenih kar nekaj raziskav, ki so pripomogle k razumevanju odločitev zakaj prihaja do

³⁴ Teorije specialne prevencije – glej M. Ambrož, Preventivne mešane teorije o namenu kaznovanja, v: Revija za kriminalistiko in kriminologijo, 3 (2008), str. 242.

³⁵ Z. Milivojević, EMOCIJE, PSIHOPRO, Novi Sad, 2008, str. 600.

³⁶ Prav tam.

³⁷ Prav tam, str. 613.

lažnih in pristnih priznanj.³⁸ Rezultati, ki so pripomogli k razumevanju tega, pa so iz nekaterih raziskav povzeti v nadaljevanju.

Tako so na primer rezultati preiskovanja pristnih in lažnih priznanj pokazali, da krivi ljudje pogosteje priznajo krivdo kot nedolžni ljudje, a z uporabo minimizacije in ponudbe milejše kazni se poveča število tako pristnih kot lažnih priznanj.³⁹ Minimizacijo in maksimizacijo kot tehniki zasliševanja sta raziskovala Kassin in McNall v svoji raziskavi »policijsko zasliševanje in priznanje« (*Police Interrogations and Confessions*) iz leta 1991. In sicer sta maksimizacijo opredelila kot tehniko zastraševanja obdolženca, ki je namenjena temu, da obdolženci zaradi strahu prej priznajo krivdo. Gre namreč za tehniko, s katero policisti obdolženca soočijo z očitkom krivde, zavračajo njihove trditve o nedolžnosti in pretiravajo o resnosti celotne situacije. Takšne vrste pristop lahko vključuje tudi zavajanje obdolžencev glede pridobljenih dokazov, ki bi podprli očitek krivde (npr. zavajanje obdolženca k mišljenju, da je bil njegov prstni odtis najden na morilskem orožju). Nasprotno pa je minimizacija tehnika, pri kateri zasliševalec minimalizira resnost kaznivega dejanja in dojemanje posledic priznanja krivde. Prav tako obsega pridobivanje zaupanja obdolženca s ponujanjem sočutja, razumevanja in ščitenjem njegovega ugleda. Kassin in McNall sta ugotovila, da si posamezniki tehniko minimizacije pogosto interpretirajo kot kasnejšo prizanesljivost pri izrekanju sodbe.⁴⁰

Zanimivo primerjavo sta v svoji raziskavi naredila tudi Kassin in Kiechel.⁴¹ V eksperimentu sta postavila hipotezo, da predstavitev lažnih dokazov lahko vodi ranljive posameznike do priznanja za dejanje, ki ga niso storili in še bolj pomembno, da ponotranjijo priznanje in da si mogoče v spomin vcepijo še izmišljene podrobnosti skladne s tem novim prepričanjem. V eksperimentu, v katerem naj bi se meril reakcijski čas posameznikov, je sodelovalo 79 študentov (40 moških in 39 žensk), ki so bili naključno razdeljeni v eno od štirih skupin. Skupine so bile zasnovane glede na štiri faktorje in sicer visoka in nizka ranljivost ter prisotnost oziroma odsotnost lažno obremenilne priče. Pri vsaki seansi z raziskovalcema sodelujeta dva posameznika in sicer subjekt in zaveznik, ki na računalniku rešujeta nalogo, ki naj bi merila reakcijski čas. Da bi povečali kredibilnost eksperimenta so vsi udeleženci morali rešiti tudi

³⁸ Kassin S. M., *The Psychology of Confessions*, v: *The Annual Review of Law and Social Science* (2008), str. 195.

³⁹ M. Russano, *Investigating True and False Confessions Within a Novel Experimental Paradigm*, v: *American Psychological Society*, 6 (2005), str. 481

⁴⁰ Prav tam, str. 482.

⁴¹ S. Kassin in K. Kiechel, *The social psychology of false confessions: Compliance, Internalization, and Confabulation*, v: *American Psychological Society*, 3 (1996), str. 125-128.

vprašalnik glede njihovih izkušenj in sposobnosti tipkanja, prostorskega zavedanja in hitrosti refleksov. Zaveznik in subjekt sta bila nato odpeljana v sobo, kjer sta se usedla eden nasproti drugega. Zaveznik je dobil nalogo, da naglas prebere seznam črk, ki jih mora subjekt napisati. Po treh minutah pa naj bi zamenjala vlogi. Pred pričetkom seanse sta raziskovalca udeležencem podala še navodila glede pravilne rabe računalnika in prav posebno opozorilo, da ne smejo pritisniti tipke ALT, ki se nahaja poleg tipke za presledek, saj naj bi pritisk tipke povzročil sesutje programa in izgubo vseh podatkov. Ko sta zaveznik in subjekt pričela, se je seveda že po 60 sekundah sesul računalnik in visoko vznemirjen raziskovalec je obtožil subjekt, da je pritisnil na prepovedano tipko. Vsi subjekti so sprva zanikali obtožbo, nato je še raziskovalec poskusil s tipkanjem in potrdil, da so bili vsi podatki izgubljeni. Pri nalogi sta se dva forenzično pomembna dejavnika samostojno spreminjala. Najprej je bil manipuliran nivo ranljivosti subjekta (njihovo subjektivno prepričanje glede njihove nedolžnosti) s tem, da se je spreminjala hitrost naloge in sicer tako da je zaveznik bral črke ali v počasnem ali hitrem tempu, kar seveda vpliva na število napak in tako potrjuje učinkovitost te manipulacije. Kot drugo pa se je spreminjala uporaba lažno obremenilnega dokaza, kar je pogosta tehnika izpraševalcev. Ko je subjekt sprva zanikal obtožbo, se je raziskovalec obrnil k zavezniku in ga vprašal, če je on kaj videl. V enem primeru je zaveznik potrdil, da je videl, da je subjekt pritisnil tipko ALT (okoliščina z lažnim pričanjem) v drugem primeru pa je rekel, da ni videl ničesar (okoliščine brez priče).⁴²

V eksperimentu so bile ocenjene tri vrste socialnega vpliva. Pri ocenjevanju ubogljivosti je raziskovalec ročno napisal standardizirano priznanje "Jaz sem pritisnil ALT tipko in povzročil, da se je program sesul in da so se podatki zgubili" in prosil subjekte, da izjavo podpišejo. Posledica bi bila telefonski klic glavnega raziskovalca. Če je subjekt zavrnil, je raziskovalec ponovil prošnjo. Pri ocenjevanju ponotranjenja se je nevsiljivo posnelo subjekte, ki so kmalu po seansi v privatnem pogovoru z drugim subjektom (ki je bil v resnici tudi zaveznik) pojasnjevali, kaj se je zgodilo. Ko jih je zaveznik vprašal, kaj se je zgodilo, so se odgovori subjektov snemali in potem kasneje, po poslušanju posnetkov, se je ugotavljalo, ali so dejansko ponotranjili krivdo za pritisk na tipko ali ne. Kot tretji vpliv pa sta ocenjevala »izmišljen spomin na dogodek«, tako da sta na koncu ponovno povabila subjekte v laboratorij, kjer sta ponovno prebrala seznam črk, ki so jih natipkali in jih vprašala, če lahko rekonstruirajo, kako in kdaj so

⁴² Prav tam.

pritisnili ALT tipko. Ta proces je bil ustvarjen, da se najde dokaze, da so si subjekti ustvarjali izmišljene spomine.⁴³

Rezultat je bil, da je 69% od 75 subjektov podpisalo priznanje, 28% jih je prikazovalo ponotranjenje in 9% jih je navajalo izmišljene spomine, ki so potrjevali njihova lažna prepričanja. Pri subjektih v kontrolni skupini z nizkim tempom in brez priče je bilo najmanj verjetno, da se bo poznal efekt eksperimenta, medtem ko je bil efekt pri kontrolni skupini z visokim tempom in s pričo precej višji.⁴⁴

Študija kaže na to, da je predstavitev lažnih dokazov lahko pomemben faktor pri odločitvi posameznikov, da ponotranjijo krivdo za dejanja, ki jih v resnici niso storili. Rezultati tudi kažejo, da je lahko spomin prilagojen, tudi pri dejanjih, ki so se zgodila še nedolgo nazaj. Njun eksperiment dokazuje, da dva situacijska dejavnika, ki sta jih opredelila kot šibek spomin glede dogodka in lažen obremenilni dokaz, vplivata na lažno priznanje. Neodvisna spremenljivka v njunem eksperimentu pa je tempo naloge oziroma ali se udeleženci ukvarjajo s hitro ali s počasno nalogo. Hitra naloga je pri udeležencih povzročila slabši spomin. V realnem svetu bi lahko rekli, da gre za takšne situacije, ko je nekdo pod vplivom alkohola ali pa se zaradi kakšnih drugih dejavnikov ne more spomniti točnega poteka dogodkov. Druga neodvisna spremenljivka je bil zaveznik, ki je trdil, da je udeleženca videl pritisniti tipko ALT. V primerih, ko je zaveznik povedal, da je videl, da je nekdo pritisnil tipko ALT je bilo bolj verjetno, da so lažno priznali, kot pri udeležencih, ko je zaveznik rekel, da ni videl, da bi kdo pritisnil tipko ALT. Raziskovalca menita, da so te študije skladne z realnimi ugotovitvami glede lažnih priznanj. Gre za prisiljena ponotranjena priznanja, ki so zelo verjetna v primerih, ko policija uporabi lažne dokaze in prepriča ranljivega obdolženca v njegovo krivdo.⁴⁵

4.1. PRISTNO NEPRIZNANJE: NEDOLŽNI OBDOLŽENEC NE PRIZNA KRIVDE

Nedolžni obdolženec, ki ne prizna svoje krivde, dobro razume pomen krivde in odgovornosti. Zaveda se, da kaznivega dejanja ni storil in zato vztraja pri svojem. Gre za osebe, ki imajo

⁴³ Prav tam.

⁴⁴ Prav tam.

⁴⁵ Prav tam.

močno osebnost in tako ne podležejo raznim pritiskom – tako psihološkim kot sociološkim. Obdolženec se zaveda posledic priznanja krivde in se je pripravljen boriti proti sistemu. V situacijah, kjer nedolžni obdolženec ne prizna krivde, verjetno ne prihaja do problemov in napak v kazenskem postopku, saj nanj ni pretiranih drugih vplivov in se drži svojega prepričanja. To so osebe, ki so optimistične in prepričane v svoj prav in v svojo nedolžnost. Na to, da oseba ne prizna krivde in se spusti v kazenski postopek, lahko vpliva tudi dober zagovornik, ki je primer dobro preučil in pripravil dobro obrambo.

Kljub temu, da oseba krivde ne prizna in da sledimo načelu *in dubio pro reo* še vseeno prihaja do pomot v sodnih postopkih in posledično do krivih obsodb. V Sloveniji je bil tako razvpit primer gospoda Martina Uhernika, ki je po nedolžnem v zaporu preživel osem let od prisojenih deset let. Po osmih letih je tožilstvo odstopilo od pregona.⁴⁶ To pa ni osamljen primer krive obsodbe, o čemer priča tudi sodna praksa.⁴⁷ V primeru, ko Vrhovno sodišče Republike Slovenije razveljavi obsodilno sodbo nižjega sodišča, se že kažejo napake in nepravilnosti v kazenskem postopku. Sama Ustava Republike Slovenije predvideva možnost krivih obsodb in določa, da ima tisti, ki je bil po krivem obsojen za kaznivo dejanje ali mu je bila prostost po krivem odvzeta, pravico do rehabilitacije, do povrnitve škode in druge pravice po zakonu.⁴⁸

Ne glede na napake, ki se v postopku dogajajo, pa v našem kazenskem postopku iščemo materialno resnico in moramo stremeti k temu, da v primeru, ko oseba krivde ne prizna, kazenski postopek izvedemo po vseh pravilih in da se takšno osebo obsodi le, ko je dosežen standard onkraj razumnega dvoma, da je oseba storila kaznivo dejanje.

4.2. PRISTNO PRIZNANJE: KRIVI OBDOŽENEC PRIZNA KRIVDO

V primerih, ko krivi storilec prizna krivdo, gre za pravilno obliko in izpeljavo instituta priznanja krivde, saj je ta namenjen temu, da osebe, ki so dejansko storile kaznivo dejanje, to priznajo, s tem pa olajšajo delo sodnikom in državnim organom, državi prihranijo stroške, sebi pa

⁴⁶ S. Berdon, Martin Uhernik je kar 30 let dokazoval nedolžnost: Izplačali mu bodo vsaj del odškodnine, v: Dnevnik, 14.9.2007.

⁴⁷ Glej npr. sklep Vrhovnega sodišča Republike Slovenije, opr. št. I Ips 22463/2010-243 z dne 9. 4. 2015, sodbo Vrhovnega sodišča Republike Slovenije, opr. št. 48540/2010-152 z dne 23. 4. 2015.

⁴⁸ 30. člen Ustave Republike Slovenije, Ur. l. RS, št. 33/1991 in nasl.

prihranijo kakšno leto kazni zapora ali dobijo celo milejšo kazen. Gre za najbolj zaželeno obliko priznanja in za najbolj trden dokaz, ki si ga želijo policisti in tožilci, saj se s tem razbremenijo.⁴⁹

Willénova in Strömwall sta v svoji raziskavi iz leta 2012 prišla do spoznanja, da lažna priznanja podajajo storilci pri vseh vrstah kaznivih dejanj, ne le pri najbolj resnih kaznivih dejanjih. Ljudje pa zelo slabo odkrivamo prevaro, ne glede na to ali smo za to usposobljeni ali ne. Raziskava je pokazala, da imamo ljudje le okoli 54 % možnosti, da ločimo med resnico in lažjo, ko za to ne uporabljamo nobenih tehničnih pripomočkov za odkrivanje prevar (detektor laži in podobno). Ta procent ni višji niti pri ljudeh (policisti, detektivi, kriminalisti), ki so usposobljeni za odkrivanje laži.⁵⁰ Navedena raziskava kaže, da je težko ločiti med resnico in lažjo, posledično tudi med pristnim in lažnim priznanjem. Ravno zaradi tega je pomembno, da smo pozorni na vse druge dejavnike, ki vplivajo na lažno ali pristno priznanje.

Ko krivi obdolženec prizna krivdo, govorimo o resničnem priznanju, kar je tudi glavni cilj uvedbe instituta pogajanja o priznanju krivde. Da bo obdolženec priznal krivdo, je pomembno tudi, koliko dokazov kaže na to, da je dejanje res storil. Če bo tožilec predstavil, da ima veliko dokazov, ki kažejo na obdolženca in da bo za to dobil višjo kazen, se krivi obdolženec zagotovo prej odloči priznati krivdo. Če pa bo obdolženec menil, da tožilec nima dovolj dokazov, ki bi kazali nanj, pa bo v skušnjavi, da krivde ne prizna in skozi postopek dokaže, da ni kriv, pri čemer pa je pomembna tudi vloga zagovornika. Dober zagovornik bo v pogajanju med tožilcem in obdolžencem moral imeti realna in objektivna pričakovanja ter bo tisti, ki bo pripomogel k temu, da se sklene pravičen sporazum.

Ne smemo pozabiti niti na dejstvo, da ima priznanje številne pravne posledice in da se mora obdolženec zavedati, čemu vse se s tem odreka.⁵¹ Tudi če je obdolženec res storilec kaznivega dejanja, mu vseeno pripada pravica, da se odloči za sojenje. Vendar menim, da je za storilce kaznivega dejanja iz psihološkega vidika lažje, če krivdo priznajo, saj bo postopek tako krajši, kazen pa bo milejša. Na drugi strani pa je lažje tudi tožilcu in sodniku. Uspešen kazenski pregon pomeni, da je storilec za storjeno kaznivo dejanje kaznovan, število sodnih postopkov pa se

⁴⁹ M. Russano, Investigating True and False Confessions Within a Novel Experimental Paradigm, v: American Psychological Society, 6 (2005), str. 481

⁵⁰ R. M. Willén & L.A. Strömwall, Offenders' uncoerced false confessions: A new application of statement analysis?, v: Legal and Criminological Psychology, 17 (2012), str. 346-359.

⁵¹ K. Šugman Stubbs, Plea bargaining: sociološki in psihološki vidiki, v: 4. konferenca kazenskega prava in kriminologije (2011), str. 21.

zmanjšuje, kar predstavlja veliko prednost. Manjše število sodnih postopkov namreč pomeni zmanjšanje sodnih zaostankov, poveča se učinkovitost kaznovanja, sodišča pa lahko več dejavnikov usmerijo v reševanje kompleksnejših zadev.⁵² Za storilce kaznivih dejanj, kjer je dokazov proti njim veliko ali ko so sami ujeti še na kraju dejanja, je priznanje krivde najmanj težaven izhod iz kazenskega postopka. S priznanjem si prihranijo muke zasliševanja, denar, čas in kazen. S psihološkega vidika je veliko lažje priznati krivdo tudi storilcem kaznivega dejanja, ki se kaznivega dejanja zavedajo in ga obžalujejo, saj jim v tem primeru ne bo potrebno dogodkov ponovno opisovati in se soočati z oškodovanci. Kot že rečeno, je priznanje krivde tudi olajševalna okoliščina, zaradi katere obdolženec lahko dobi milejšo kazen, kot bi jo dobil sicer.

Pri odločanju, da obdolženi prizna krivdo, je pomembna tudi psihološka tendenca tveganja. V primeru, da priznajo krivdo, se obdolženi izognejo tveganju, ki jih čaka v primeru sojenja. Sicer je možnost rezultata oprostilne sodbe zelo privlačna, a na drugi strani obstaja tudi možnost mnogo večje sankcije, kot je ponujena na pogajanjih. Obdolženci, ki se želijo izogniti tveganju, priznajo krivdo, s tem pa sprejmejo slabšo ponudbo, čeprav bi v resnici lahko pričakovali boljšo. Zagotovo so takšne odločitve odvisne od posameznikove osebnosti in tega, koliko so nagnjeni k tveganju.⁵³

4.3. LAŽNO NEPRIZNANJE: KRIVI OBDOŽENEC NE PRIZNA KRIVDE

Če pogledamo Blackstonovo formulo, ki pravi, da je bolje izpustiti deset krivih ljudi, kot zapreti enega nedolžnega,⁵⁴ potem velja, da je boljša situacija, v kateri krivi obdolženec ne prizna krivde, kot pa situacija, ko nedolžni obdolženec prizna krivdo. Da krivi obdolženec ne prizna krivde, ni verjetno nič spornega, saj je priznanje krivde zanj le olajševalna okoliščina, sam pa presodi, kaj je zanj boljše. Zelo pomembno je namreč, kako informiran je obdolženec o dokazih, ki jih ima tožilec, saj bo to zagotovo vplivalo na njegovo odločitev.

⁵² A. Tratnik, Nekateri pomisleki ob uvajanju pogajanj, v: Zbornik znanstvenih razprav, LXXI (2011), str. 227.

⁵³ K. Šugman Stubbs, Plea bargaining: sociološki in psihološki vidiki, v 4. konferenca kazenskega prava in kriminologije, Zbornik 2011, str. 26.

⁵⁴ W. Blackstone, Commentaries on the Laws of England, Clarendon Press, Oxford, 1765.

Pomembna psihološka tendenca, ki se kaže tudi pri pogajanjih o priznanju krivde, je optimističnost udeležencev, saj tako ocenjujejo možnost ugodnega rezultata zase. Posebej se to kaže, ko obdolženi oceni, da situacijo nadzoruje, takrat krivde ne bo priznal.⁵⁵ To je tudi razlog, da so sporazumi v kompleksnih in zahtevnejših zadevah manj pogosti, saj si vsaka stran drugače interpretira predloge druge strani, kot pa v enostavnih zadevah, ko so zadeve tako jasne, da jih stranke ne morejo nadzorovati.⁵⁶ Tako je na primer v zadevah, ko je veliko dokazov, ki kažejo na obdolženca in sam oceni, da ne more več spremeniti izida in nadzorovati poteka, če pride do sojenja, zaradi česar krivdo raje prizna. Ljudje smo na splošno nagnjeni k temu, da vse informacije razlagamo sebi v prid, zato včasih spregledamo tudi objektivno ugodne in poštene ponudbe. Vsaka stran (obdolženec in tožilec) tako selektivno zaznava informacije in idealistično pričakuje, da bo dogovor bolj koristil njej, kot bi bilo objektivno najbolj pošteno. Zaradi te pretirane samozavesti in optimističnosti na vsaki strani, so pogajanja onemogočena in se obdolženci odločajo, da krivde ne bodo priznali.⁵⁷ Pretirana samozavest se razlikuje od posameznika do posameznika glede na demografske in osebnostne značilnosti, tako so na primer moški bolj samozavestni od žensk in mlajši moški samozavestnejši od starejših, zaradi česar te skupine ljudi krivdo redkeje priznajo. Razlika je tudi med storilci, ki so storili prvo kaznivo dejanje, saj so še pogumni, samozavestni in neuki, zato optimistično odklanjajo priznanje krivde, medtem ko je pri povratnikih pretirana samozavest že omejena.⁵⁸

Naslednja psihološka tendenca, ki lahko vodi do nepriznanja, je zanikanje krivde. Obdolženec zaradi občutka sramu, zanikanja odgovornosti in strahu zanika storitev kaznivega dejanja. Zanikanje je v tem primeru tako močno, da začne obdolženec sam sebi verjeti, da tega kaznivega dejanja ni storil. Obdolženec zaradi navedenega ne sprejme poštenih in zanj ugodnih ponudb.⁵⁹

4.3.1. SRAM

Sram je v resnici neka vrsta strahu, ki ga občuti posameznik, ko presodi, da je s svojim ravnanjem storil nekaj, da bo zanj pomembna oseba o njem mislila negativno. Vsak

⁵⁵ K. Šugman Stubbs, Plea bargaining: sociološki in psihološki vidiki, v 4. konferenca kazenskega prava in kriminologije, Zbornik 2011, str. 25.

⁵⁶ Prav tam

⁵⁷ Prav tam.

⁵⁸ S. Bibas, Plea Bargaining outside the Shadow of Trial, v: Harvard Law Review, Vol. 117 (2004), str. 2502.

⁵⁹ K. Šugman Stubbs, Plea bargaining: sociološki in psihološki vidiki, v 4. konferenca kazenskega prava in kriminologije, Zbornik 2011, str. 26.

posameznik, si želi, da bi zanj pomembne osebe o njem imele lepo in pozitivno predstavo. Ko stori nekaj, kar odstopa od te predstave, občuti sram.⁶⁰ Določeni posamezniki, ki se znajdejo v vlogi obdolženca, doživijo sram. Sram jih je, kaj bodo o njih mislili prijatelji in družina. Osebe, ki jih je zelo sram, bodo večinoma zanikale storitev kaznivega dejanja in krivde ne bodo priznale, saj bodo s tem podrle predstavo, ki jo imajo drugi o njih.

4.3.2. JEZA

Posameznik občuti jezo, kadar oceni, da se drugi neupravičeno vedejo tako, da ogrožajo neko njegovo vrednoto.⁶¹ Če je posameznik nedolžen, bo občutil jezo, ker ga državni organi neupravičeno krivijo, če pa je res kriv storitve kaznivega dejanja, bo vseeno občutil jezo, ker so ga odkrili. Glavna funkcija jeze je predvsem zahteva namenjena drugi osebi (v predmetnem primeru državnim organom), da spremeni vedenje. Logična posledica tega je, da bodo posamezniki, ki občutijo jezo, večkrat zanikali svojo krivdo in ne bodo priznali, saj si želijo, da bi državni organi spremenili svoje vedenje in jih ne bi obtoževali.

4.3.3. POTLAČEVANJE

Potlačevanje je zelo povezano s posameznikovim stališčem do samega sebe. Tisti posamezniki, ki imajo prepričanja kakšni morajo biti, da bodo kaj vredni, večkrat potlačijo svoja čustva, če se ne vedejo kot bi se »morali«. Pri potlačevanju čustev se ne zavedajo čustvenega odziva, ker je zanje to čustvo absolutno nesprejemljivo. V kolikor bi se takšni posameznik začeli zavedati teh čustev bi o sebi menili zelo negativno.⁶² Ko takšni posamezniki storijo kaznivo dejanje in jim je to nesprejemljivo, svoja čustva potlačijo in na to dejanje želijo pozabiti. Posledično se tega niti ne zavedajo in po preteku časa sami verjamejo, da kaznivega dejanja niso storili.

⁶⁰ Z. Milivojević, EMOCIJE, PSIHOPRO, Novi Sad, 2008, str. 563.

⁶¹ Prav tam, str. 352.

⁶² Prav tam, str. 74.

4.4. LAŽNO PRIZNANJE: NEDOLŽNI OBDOLŽENEC PRIZNA KRIVDO

Lažno priznanje kaznivega dejanja je priznanje nedolžne osebe, da je storila kaznivo dejanje, ki se ji očita. Lahko je prostovoljno ali pod prisilo. Prostovoljno lažno priznanje je tisto, ki ga poda oseba brez prisile policistov, tožilcev in zagovornika. Prostovoljno priznajo osebe, ki imajo patološko potrebo po pozornosti ali samo-kaznovanju, zaradi občutka krivde ali zaradi želje zaščititi nekoga drugega. Na prisiljena priznanja na drugi strani vpliva psihološka prisila, kot so na primer obljuba milejše kazni, priznanje v izogib sodnim procesom in izogib stresnim situacijam. Te vrste vplivov so opazili tudi pri Aschevem⁶³ in Miligramovem⁶⁴ eksperimentu. Nato pa imamo še prisiljena ponotranjena priznanja, ko obdolženi zaradi tesnobe, utrujenosti, zmedenosti in različnih tehnik zasliševanja začne verjeti, da je res storil očitano mu kaznivo dejanje. Neke vrste tudi pritiski s strani državnih organov.⁶⁵ Res je, da so v drugih pravnih sistemih dovoljene določene tehnike zasliševanja, ki hitreje pripeljejo do nepravilnosti kot pri nas, kjer takšne tehnike niso dovoljene, pa vendar se tudi pri nas dogajajo nepravilnosti in prihaja do pritiskov s strani tožilstva, sodnikov in celo zagovornikov. Iz prakse prihajajo poročila, da se državni tožilci in obdolženci pogajajo kar na hodniku pred razpravno dvorano, kar imenujemo neformalna pogajanja. Dogaja se celo, da sodniki sami nagovarjajo obdolžence naj priznajo krivdo ali pa naj stopijo na hodnik s tožilcem, da se sporazumeta. Nedopustno je tudi, da sodniki celo grozijo z višjimi kaznimi, če obdolženi ne bo priznal krivde.⁶⁶ Da prihaja do neformalnih pogajanj, izhaja tudi iz Poročila o delu državnih tožilstev za leto 2015, saj nekatera državna tožilstva menijo, da je pri neformalnih pogajanjih potrebno manj truda, da so hitrejša, bolj učinkovita in zanje se porabi manj stroškov kot pri formalnih pogajanjih.⁶⁷ Pogajanja na hodniku oziroma neformalna pogajanja so neprimerna že z vidika nadzora, saj zakon prepisuje obvezno navzočnost zagovornika v primeru pogajanj o priznanju krivde, ko pa

⁶³S. E. Asch, *Studies of independence and conformity: A minority of one against a unanimous majority*, v: *Psychological Monograph*, 70 (1956).

⁶⁴S. Miligram, *OBEDIENCE TO AUTHORITY: An experimental view*, Harper & Row, New York 1974.

⁶⁵S. Kassin, *The Psychology of Confession Evidence*, v: *American Psychological Association*, March (1997), str. 225 in 226.

⁶⁶K. Šugman Stubbs, *Anomalije pri uporabi instituta pogajanj o priznanju krivde v slovenskem kazenskem postopku*, v: *Pravna praksa*, 3-4 (2015), priloga, str. VI.

⁶⁷Poročilo o delu državnih tožilstev 2015, URL: http://www.dt-rs.si/files/documents/Porocilo_2015-2.pdf (19. 2. 2017), str. 52.

sta na hodniku samo obdolženi in tožilec, nadzora nad tem, kakšne so obljube in prisile s strani tožilca neukemu obdolžencu, ni.⁶⁸

4.4.1. SIDRANJE (ANCHORING)

Sidranje ali *anchoring* je ena najpomembnejših psiholoških tendenc, ki vpliva na izid pogajanja o priznanju krivde. Posameznik ima tako predstavo, v katero se »zasidra« in vse ponudbe oziroma predloge, ki jih prejme od nasprotne strani, primerja s to izhodiščno točko. V resnici gre za neke vrste pričakovano kazen. Vendar je sidranje lahko tudi kompleksno, in sicer prvič, ker je izbor sidra lahko neracionalen, drugič, ker takšna vrednost pomeni pomembno sidro, in tretjič, ker se posameznik, kljub novim informacijam ne bo želel ali mogel pretirano odmakniti od sidra. Ko si obdolženec postavi neko predstavo, od nje težko odstopa. Na drugi strani je enako s tožilcem, vendar pa se njune predstave razlikujejo, zato pride do težav med pogajani. Po navadi je tožilec tisti, ki da prvi ponudbo in zato se vse nadaljnje ponudbe presojuje glede na to prvo dano ponudbo. Ponudba tožilstva pa je pomembna tudi za sodnike, saj ti ocenjujejo primer glede na višino tožilčeve ponudbe.⁶⁹ Obdolženec sidro sprejme nehote in lahko se zgodi, da je sidro napačno. To bo v situaciji, ko je ponudba tožilstva glede na storjeno kaznivo dejanje previsoka, tako bo obdolženi spregledal možnost, da bi v primeru sojenja lahko bil celo oproščen. Po drugi strani pa se situacija lahko tudi obrne in je obdolženi tisti, ki postavi sidro, po navadi se to zgodi v primeru, ko se obdolženi želi pogajati, da bi dobil nižjo kazen. Ker ima sidro tako močan vpliv, zaznamuje tudi tožilca in se nato on prilagodi predlogu obdolženca. Vendar pa menim, da je obdolženec v kazenskem postopku v slabšem pogajalskem položaju, saj nanj vpliva veliko več dejavnikov kot na tožilstvo, posledično je tako tudi usoda obdolženca odvisna od dela tožilstva. Končno bi lahko rekli, da je predlog tožilstva najpomembnejša oblika sidranja, saj četudi bo zagovornik predlagal drugačno kaznovanje, je osnova vedno tožilski predlog.⁷⁰ Z uvedbo instituta pogajanj o priznanju krivde in sporazumevanja o priznanju krivde smo tožilčevemu predlogu dali še večji pomen, zaradi česar se je povečala tudi vloga tožilca v kazenskem postopku.

⁶⁸ K. Šugman Stubbs, Anomalije pri uporabi instituta pogajanj o priznanju krivde v slovenskem kazenskem postopku, v: Pravna praksa, 3-4 (2015), priloga, str VI.

⁶⁹ K. Šugman Stubbs, Plea bargaining: sociološki in psihološki vidiki, v: 4. konferenca kazenskega prava in kriminologije, Zbornik 2011, str. 26 in 27.

⁷⁰ M. Mihelj Plesničar, Tudi sodniki so ljudje: odločanje o sankcijah, kognitivne bližnjice in iskanje poti mimo njih, v: MOŽGANI NA ZATOŽNI KLOPI, GV Založba, Ljubljana 2015, str. 116 in 117.

Kako pomembna je psihološka tendenca sidranja sta v svoji raziskavi leta 1974 opisala tudi Tversky in Kahneman, in sicer sta naredila eksperiment pri katerem sta udeležence raziskave vprašala kolikšen procent afriških držav je v Organizaciji združenih narodov. Udeležence sta razdelila v dve skupini in v vsaki skupini sta zavrtela kolo s številkami. Ko so številko videli sta jih vprašala še ali menijo, da je procent afriških držav večji ali manjši od prikazanega števila in kakšen je pravilen procent. V prvi skupini se je kolo vedno ustavilo na številki 65, v drugi skupini pa na številki 10. Izkazalo se je, da je ta številka zaznamovala udeležence (ta številka predstavlja sidro). Udeleženci v prvi skupini so v povprečju ocenili, da je delež afriških držav 45 procentni v drugi skupini pa so v povprečju ocenili, da je delež 25 procentni.⁷¹ Gre za prikaz, kako lahko neka naključna številka vpliva na mnenje ljudi in kako velik psihološki pomen ima zastavljeno sidro. Ko pa govorimo o obdolžencu, ki se ob upoštevanju zgoraj navedenega eksperimenta znajde še v stresnih okoliščinah, je situacija jasna. Obdolženega sidro, ki ga zastavi tožilec, zagotovo zaznamuje.

Primarno sidro postavi zakon, kjer je za vsako kaznivo dejanje opredeljen določen razpon kazni, ki se lahko prisodi storilcu konkretnega kaznivega dejanja.⁷² Sodnik, tožilec in obdolženec oziroma njegov zagovornik ne morejo mimo tega kaznovalnega okvirja. Poleg zakona sidro predstavlja sodna praksa, saj se sodniki velikokrat ozirajo nanjo in odločajo skladno z njo. Poseganje po sodni praksi ohranja kontinuiteto pri odločanju in pravno varnost.⁷³ Ta vrsta sidranja pride v poštev predvsem v primerih, ko se sodniki odločajo glede vrste in višine kazenske sankcije.

4.4.2. FRUSTRACIJA

Ko se v vlogi obdolženega znajde oseba, ki ima doma družino in otroke, zadovoljiv poklic, prijatelje, kratka življenje, ki si ga je od nekdaj želela, pride do frustracije. Frustracija je neprijetno čustvo, ki ga oseba občuti takrat, ko ne more zadovoljiti svoje trenutne in pomembne želje. Da se to čustvo razvije, mora obstajati neka želja po objektu ali stanju in neka ovira, ki preprečuje izpolnitev te želje.⁷⁴

⁷¹ A. Tversky in D. Kahneman, Judgment under uncertainty: Heuristic and biases, v: Science 185 (1974), str. 1128.

⁷² M. Mihelj Plesničar, Tudi sodniki so ljudje: odločanje o sankcijah, kognitivne bližnjice in iskanje poti mimo njih, v: MOŽGANI NA ZATOŽNI KLOPI, GV Založba, Ljubljana 2015, str. 115.

⁷³ Prav tam, str. 116.

⁷⁴ Z. Milivojević, EMOCIJE (2008), str. 285.

Na eni strani bo frustriran obdolženi želel doseči svojo željo po željenem življenju in bo krivdo zanikal, ker bo mislil, da bo tako svoboden. Obdolženi v tem primeru svoje krivde ni sposoben priznati ne svojemu zagovorniku in ne sebi, ker mu sama misel nanjo povzroča močan sram in ga spravlja v depresijo.⁷⁵ Na drugi strani pa bo frustriran obdolženec toleriral frustracijo, priznal krivdo, kar mu bo omogočilo čimprejšnji začetek prestajanja zaporne kazni in krajšo zaporno kazen, zadovoljitev želje po svojem življenju pa bo tako odložil na kasnejši čas.

4.4.3. STRAH

Strahovi so čustva, za katera je značilno, da jih oseba doživlja, ko oceni, da je ogrožena katera izmed vrednot in se ne bo mogel zoperstaviti objektu ali situaciji, ki ga ogroža. Oseba občuti paniko, ko oceni, da je ogrožena katera od njenih vrednot in se ogrožajoči sili ne more zoperstaviti. Strah je notranji signal, da je oseba v situaciji, na katero ni dovolj pripravljena in presega njene zmožnosti. Svet je vedno močnejši od te osebe in strah je znak, da oseba sprejema svoj omejeni eksistenčni položaj.⁷⁶

Pri povzemanju primerov, o katerih piše gibanje »The Innocence Project« je bilo večkrat omenjeno, da nedolžni ljudje priznajo krivdo, ker jih je strah; strah pred nasiljem, strah pred smrtno kaznijo, strah zaradi nevednosti.⁷⁷ Ko se nedolžni obdolženec znajde v nepredvidljivi situaciji na hodniku sodišča (če vzamemo primer neformalnih pogajanj), ne ve o čem mu tožilec govori in se počuti nemočnega v situaciji, kjer se je znašel. Ker je strah tako močno čustvo in situacija brezizhodna, se raje prilagodi sistemu in krivdo prizna. Bibas je tako mnenja, da so nevarnost, da se tožilec pretvarja, da ima veliko dokazov, strah in nevednost obdolženca ene najbolj občutljivih strani pogajanj o priznanju krivde.⁷⁸

⁷⁵ S. Bibas, Plea Bargaining outside the Shadow of Trial, v: Harvard Law Review, Vol. 117 (2004), str. 2502 - 2503.

⁷⁶ Z. Milivojević, EMOCIJE (2008), str 491.

⁷⁷ Innocence Project, URL: <https://www.innocenceproject.org/cases/> (19.4.2017)

⁷⁸ S. Bibas, Plea Bargaining outside the Shadow of Trial, v: Harvard Law Review, Vol. 117 (2004), str. 2495.

5. VPLIVI DRUGIH OSEB V POSTOPKU POGAJANJ O PRIZNANJU KRIVDE

Nepredvidljiv splet okoliščin te v določenem trenutku in kraju lahko postavi v vlogo osumljenca oziroma kasneje obdolženca.⁷⁹ V tem primeru je govora o osebah, ki nimajo namena storiti kaznivega dejanja, ampak se na njihovo nesrečo znajdejo ob napačnem času na napačnem kraju. To so nedolžni obdolženci, ki kaznivega dejanja res niso storili, ampak določeni indici kažejo nanje, zaradi česar obstaja dokazni standard – razlogi za sum in tako taka oseba postane osumljenec. Glede na ameriško prakso, kjer je institut priznanja krivde razvit že dlje časa, je oseb, ki so nedolžne in pristanejo v vlogi osumljenca in kasneje obdolženca, veliko in žalostno je dejstvo, da takšne osebe na koncu ravno zaradi instituta priznanja krivde pristanejo v zaporu.⁸⁰ Zaradi takšnih situacij je zelo pomembno delo državnih organov – policistov že v fazi pred uvedbo kazenskega postopka. V primeru, da njihovo delo ni opravljeno z vso dolžno skrbnostjo in s preveritvijo vseh dejstev in dokazov, lahko pridemo do tega, da se v vlogi obdolženca znajde nedolžna oseba. Seveda v tem ni še nič spornega, saj se šele tekom kazenskega postopka ugotavlja krivda. Vendar pa, če policisti in drugi državni organi svoje delo opravijo natančno in skrbno, lahko že v tej fazi vsaj v določenih primerih preprečijo, da obdolžijo nedolžno osebo. Zaradi anomalij, ki se kasneje dogajajo na predobravnavnih narokih in zaradi raznih psiholoških in socioloških vplivov nedolžni obdolženci priznajo krivdo in so takoj najmanj vsaj stigmatizirani, doleti pa jih lahko tudi denarna sankcija ali pa celo kazen zapora.

Ko gre za kazenski postopek, gre za življenje posameznikov in zato je pomembno, da državni organi dobro poznajo tehnike zasliševanja in prepoznajo resnične izjave. Zelo pomemben je že prvi stik med osebo, ki je osumljenec in policijo, namreč znano je, da se največ zlorab zgodi ravno v zgodnjih fazah postopka, saj so skomine po pridobivanju izjav takrat največje, pa tudi izjave kot take so najbolj zanesljive.⁸¹ Dogaja se, da premalo preverjene izjave žrtev in očividcev zavedejo kriminaliste in policiste, preiskava pa tako zaide v slepo ulico. Pričanje je

⁷⁹ Po prvi alineji prvega odstavka 144. člena ZKP je osumljenec oseba, zoper katero je pred uvedbo kazenskega postopka pristojni državni organ opravil določeno dejanje ali ukrep zaradi obstoja razlogov za sum, da je storila ali sodelovala pri storitvi kaznivega dejanja. Obdolženec je po drugi alineji odstavka oseba, zoper katero teče preiskava ali zoper katero je vložena obtožnica, obtožni predlog ali zasebna tožba, pri čemer se izraz obdolženec uporablja tudi za obtoženca in obsojenca.

⁸⁰ Innocence Project, False Confessions or Admissions, URL: <https://www.innocenceproject.org/causes/false-confessions-admissions/> (9. 4. 2017)

⁸¹ K. Šugman Stubbs in P. Gorkič: Dokazovanje v kazenskem postopku, GV Založba, Ljubljana 2011, str.259.

dejanje, ki je odvisno od več dejavnikov: od časa, ki mine od kritičnega dogodka, od informiranosti priče in od spomina, ki ga ima priča. Prav nezanesljivo pričanje pa lahko odločilno privede do napačnih obsodb.⁸² Že pri pričah, ki domnevno niso pod takšnimi pritiski kot osumljenci, je potrebno paziti na dejavnike, ki vplivajo na pričanje. Proces pričanja je odvisen od celotne posameznikove osebnosti, zato je za veljavnost izjav prič potrebno ugotoviti njihovo kompetentnost (pristojnost, sposobnost) in kredibilnost.⁸³ Že v predhodni fazi kazenskega postopka bi tako med informativnim pogovorom morali biti pozorni na dejavnike kompetentnosti.⁸⁴ O samem zasliševanju prič in o tehnikah zasliševanja je napisanega veliko, v tem delu je poudarek le, da morajo državni organi že v predhodni fazi kazenskega postopka paziti, da ne prihaja do očitnih nepravilnosti, saj so ravno zgodnje nepravilnosti tiste, ki lahko privedejo do obsodbe nedolžnega posameznika.

Tako kot dejanja policistov imajo na obdolženca in na njegovo priznanje vpliv tudi zagovorniki, tožilci in sodniki, kot bo razloženo v nadaljevanju.

5.1. VPLIVI NA STRANI TOŽILCA

Poročilo o delu državnih tožilcev v Sloveniji kaže, da je bilo leta 2015 priznanj krivde, vključno s sklenjenimi sporazumi o priznanju krivde, 2.838, kar je sicer manj kot v letu 2014 (3.703).⁸⁵ Vendar pa je institut po njihovem mnenju dobil pozitiven pomen, saj je kar nekaj obdolžencev samih predlagalo sklenitev sporazuma. Iz poročila ravno tako izhaja, da je priznanje krivde odvisno od obdolženčeve ocene dokaznega gradiva oziroma možnosti pričakovane obsodilne ali oprostilne sodbe ter predvsem od s strani državnega tožilca predlagane sankcije oziroma njene višine.⁸⁶

Tožilci imajo v pogajanjih zelo pomembno vlogo, z uvedbo instituta pogajanj o priznanju krivde so nase prevzeli celo nekatere naloge sodišč.⁸⁷ V tem delu nas zanima predvsem tožilčevo delo v pogajanjih in njegov vpliv na obdolženca. Že sama zakonska podlaga omejuje

⁸² P. Umek in I. Areh, Psihološki vidiki pričanja v kazenskem postopku, v: *Pravosodni bilten*, 2 (2007), str. 172.

⁸³ *Prav tam*, str. 173.

⁸⁴ *Prav tam*.

⁸⁵ Poročilo o delu državnih tožilcev 2015, URL: http://www.dt-rs.si/files/documents/Porocilo_2015-2.pdf (19. 2. 2017), str. 53.

⁸⁶ *Prav tam*.

⁸⁷ M. Šorli, Pogajanja med obdolžencem in obrambo, v: *Podjetje in delo*, 6-7 (2011), str. 1046.

tožilca, ko pravi, da tožilec lahko predlaga pogajanja le v primeru, da ima dovolj dokazov oziroma, da obstaja utemeljen sum, da je obdolženi storil očitano mu kaznivo dejanje (prvi odstavek 450.a. člena ZKP). Obdolženec lahko v primeru, da tožilec predlaga pogajanja, oceni, da ima zagotovo dovolj dokazov, da bi v postopku uspel doseči obsodilno sodbo, zato se lahko podredi in že zaradi tega prizna krivdo. Zelo je pomembno, da tožilci svoje delo opravljajo profesionalno in etično, ter da s svojimi ravnanji ne zavajajo obdolžencev. Pogajanja morajo tožilci predlagati le, ko imajo dovolj dokazov in so ti pridobljeni na zakonit način. Večje težave nastanejo predvsem takrat, ko tožilci ne upoštevajo ekskluzijskega pravila in nezakonito pridobljenih dokazov ne izločijo. Če tožilec in obdolženec v tem primeru skleneta sporazum, so obdolžencu s tem kršene njegove človekove pravice.⁸⁸

Tožilec nikakor ne sme pritiskati na obdolženca in ga izsiljevati z nižjo kaznijo, v primeru da prizna krivdo, saj lahko že najmanjši pritiski močno vplivajo na obdolženca in na njegovo priznanje.⁸⁹ Takšno priznanje ni prostovoljno in popolno, posledično pa lahko pride do situacije, ko nedolžni obdolženec pristane v zaporu. Na navedeno opozarjajo že Splošna navodila o pogajanjih ter o predlaganju sankcij v primeru priznanja krivde in sporazuma o krivdi v 5. členu: *»Priznanje obdolženca glede posameznih okoliščin ne sme biti delno ali pogojno, obdolženi mora priznati odločilna dejstva iz opisa kaznivega dejanja. Priznanja se ne sme pogojevati z višino kazni ali stranske kazni, izrekom varnostnega ukrepa ali višino premoženjskopravnega zahtevka. Dano mora biti prostovoljno.«*⁹⁰

Pomembno je, da tožilec ravna skrajno profesionalno in ne pusti, da na njegovo opravljanje funkcije vplivajo zasebni interes, poznanstva in zunanji vplivi o hitrem reševanju postopkov.⁹¹ Ker je pri pogajanjih zelo veliko sodelovanja med tožilci in zagovorniki in ker so zaradi majhnosti naše države poznanstva zelo razširjena, je toliko bolj pomembno, da zagovorniki in tožilci svoje delo opravljajo etično in profesionalno. Med njimi ne bi smelo prihajati do popuščanj, kompenzacij in taktiziranja, vsi pa bi morali ravnati v korist obdolženca. Zaradi poznanstev med zagovorniki in tožilci lahko pride tudi do neenakega obravnavanja med obdolženci. Ko bosta zagovornik in tožilec v prijateljskih odnosih, bosta sklenila ugoden

⁸⁸ A. Tratnik, Kako se pogajati v kazenskem postopku?, v: Pravna praksa, 12 (2013), str.VI.

⁸⁹ Prav tam.

⁹⁰ Splošna navodila o pogajanjih ter o predlaganju sankcij v primeru priznanja krivde in sporazuma o krivdi, št. Tu 66/12-3-3, dne 26. 10. 2012

⁹¹ A. Tratnik, Kako se pogajati v kazenskem postopku?, v: Pravna praksa, 12 (2013), str.VII.

sporazum za obdolženca, ko pa si nista pri srcu, bosta sklenila za obdolženca slabši sporazum oziroma ga morda sploh ne bosta mogla skleniti.⁹²

Faktorji, ki pripomorejo k odločitvi tožilstva ali preganjati ali ne in kakšno kazensko sankcijo predlagati, so teža kaznivega dejanja, prepričljivost in teža dokazov, dejstvo ali je bil obdolženec že predhodno kaznovan, in kriminalitetnopolitična potreba po kaznovanju določenega storilca ali določenega kaznivega dejanja.⁹³ Tožilci se iz osebnih razlogov raje odločajo za pogajanja tudi v primerih, ko bi bilo sojenje bolj pošteno in neodvisno. Sojenje namreč od tožilcev zahteva veliko več truda, energije in časa kot pogajanja, zato je logično, da se bolj nagibajo k pogajanju.⁹⁴ Poleg tega ne gre pozabiti, da so tožilci tisti, ki preganjajo kazniva dejanja v imenu javnosti in v kolikor jim uspe storilca kaznivega dejanja kaznovati to pomeni uspeh oziroma zmago. S pogajanjem pa zmago dosežejo enostavneje in z večjo stopnjo verjetnosti kot v primeru celotnega kazenskega postopka. Da se tožilci odločajo za pogajanja, vpliva tudi dejavnik izogibanja tveganju. Skladno s teorijo bi morali na sojenje primeri, ki so dokazno manj podprti in jasni, bolj enostavni in jasni primeri pa bi se rešili s pogajanjem. Ker pa se tožilci izogibajo tveganju, da z dokazno manj podprtimi primeri ne bi uspeli na sojenju, se tudi pri teh primerih odločajo za pogajanja.⁹⁵

Končno ugotovimo, da je uvedba instituta pogajanja o priznanju krivde za tožilstvo prinesla veliko prednosti. Tožilstva v primeru pogajanj tako prihranijo veliko časa, denarja in energije.⁹⁶ A je kljub vsemu potrebno paziti, da so tožilci med pogajanjem profesionalni in se izogibajo raznim zgoraj opisanim vplivom, s katerimi bi pritiskali na obdolženca, da prizna krivdo. Tratnikova v svojih besedilih opozarja naj ne pride do posledic kot so »ekonomičnost na račun kakovosti« in »učinkovitost na račun pravičnosti«.⁹⁷

⁹² Prav tam.

⁹³ K. Šugman Stubbs, Plea bargaining: sociološki in psihološki vidiki, v 4. konferenca kazenskega prava in kriminologije, Zbornik 2011, str. 23.

⁹⁴ Prav tam.

⁹⁵ S. Bibas, Plea Bargaining outside the Shadow of Trial, v: Harvard Law Review, Vol. 117 (2004), str. 2470.

⁹⁶ K. Jošar, Prednosti in slabosti instituta sporazumevanja o priznanju krivde, Univerza v Ljubljani, 2015, str. 11.

⁹⁷ A. Tratnik, Kritičen pogled na pogajanja o priznanju krivde, v: Pravniki, 68 (2013), str. 21 in str. 24.

5.2. VPLIVI NA STRANI ZAGOVORNIKA

Že zakonsko določilo samo za primer sklenitve sporazuma o priznanju krivde določa, da se za čas pogajanj obdolžencu postavi zagovornik po uradni dolžnosti, če ga ta še nima (2. odstavek 450.a člena ZKP). Obveznost zagovornika je torej v primeru sklepanja sporazuma o priznanju krivde, če pa se obdolženec in tožilec pogajata pred predobravnavnim narokom se zgodi, da zagovornika tam ni. Zagovornik lahko pripomore k temu, da obdolženec bolj razume pomen priznanja krivde in ga pouči o vseh posledicah, ki jih priznanje krivde prinese, lažje se tudi pogaja oziroma sporazumeva s tožilstvom, saj je obdolženec po navadi laik. Skladno z ameriško prakso pa ni nujno, da je zagovornik tisti, ki bo na obdolženca vplival dobro. Tako govori tudi primer Rodneya Robertsa, kjer mu je odvetnica svetovala, naj sprejme sporazum tožilstva, da bo zagotovo to zanj najboljše, kljub temu da je bil nedolžen. Na drugi strani pa lahko zagovornik zasleduje svoj finančni interes in si želi daljšega sojenja, zato lahko priznanje krivde odsvetuje.⁹⁸ Na priznanje krivde obdolženca pa vplivajo tudi odnosi med zagovorniki in tožilci, kot je bilo opisano že v prejšnji točki predmetnega magistrskega dela.

Eden najpomembnejših faktorjev na strani zagovornikov, ki vpliva na čas in kakovost pogajanj je finančno nagrajevanje.⁹⁹ V primeru, da je zagovornik določen po uradni dolžnosti ali postavljen na podlagi brezplačne pravne pomoči, bo v delo na nek način prisiljen in ne bo imel interesa za poglobljanje v primer in sojenje. Na drugi strani pa imamo zagovornike, ki so plačani po urah in jim je zaradi finančnega interesa boljša izbira sojenje, saj traja dlje časa. Pri določenih zagovornikih, ki so specialisti na kazenskem področju jim je sojenje ljubše že z vidika pridobivanja izkušenj in da dokažejo svojo uspešnost ter postavljajo svoje zahteve. Potem so tukaj še neizkušeni zagovorniki, ki se raje izogibajo sojenju, da se izognejo sramoti in obdolžencem že zaradi tega svetujejo pogajanja, čeprav so tudi med pogajanjmi posledično bolj negotovi.¹⁰⁰ Na koncu je pomembno, da zagovorniki spoštujejo načelo neodvisnosti in ravnajo v maksimalno korist obdolženca. K neodvisnosti, profesionalnosti in etičnosti jih sili že samo spoštovanje Kodeksa odvetniške poklicne etike. V 11. členu Kodeksa odvetniške poklicne etike tako piše, da morajo odvetniki ohraniti brezpogojno in popolno neodvisnost od vsakega zunanega vpliva, ko se odločajo, kako bolj pravilno, odgovorni in uspešno zastopati stranko.¹⁰¹

⁹⁸ K. Šugman Stubbs, Plea bargaining: sociološki in psihološki vidiki, v 4. konferenca kazenskega prava in kriminologije, Zbornik 2011, str. 24.

⁹⁹ Prav tam.

¹⁰⁰ Prav tam.

¹⁰¹ Odvetniška zbornica Slovenije, Kodeks odvetniške poklicne etike, dne 16. 12. 1994 z dopolnitvami.

5.3. VPLIVI NA STRANI SODNIKOV

Sodniki so v procesu pogajanj tisti, ki priznanje ali sporazum sprejmejo ali ne, oni so končni člen te odločitve. Kot je bilo že večkrat poudarjeno, morajo sami največ pozornosti nameniti popolnemu, prostovoljnemu in jasnemu priznanju, ki bo podkrepljeno še z drugimi dokazi, obdolženec pa ga bo v celoti razumel. Sodniki so tisti, ki morajo paziti na to, da ne prihaja do anomalij in da prostovoljnost priznanja in podkrepljenost z drugimi dokazi v spisu dobro preverijo.

Ameriški pravnik Langbein je do instituta priznanja krivde zelo kritičen, saj *plea bargaining* primerja celo s srednjeveškim mučenjem in v svojih razpravah dokazuje, da v primerih, ko je obdolžencu dokazan dokazni standard utemeljenega suma, da je storil kaznivo dejanje, nima druge izbire, kot da krivdo prizna. Navedeno je posledica prisile, to je strah pred višjo kaznijo, zaradi česar se obdolženec potem raje odloči, da krivdo prizna.¹⁰² Veliko je psiholoških pasti, ki vplivajo na neracionalno odločanje med pogajanj¹⁰³ in ki pripomorejo k temu, da obdolženec krivdo prizna, zato morajo biti sodniki, kot že rečeno, na ta del posebej pozorni. Tudi pri nas se je že izoblikovala sodna praksa, ki opozarja na to, da imajo sodniki še vedno svojo funkcijo, da morajo skrbeti za to, da dejanje, ki ga obdolženec priznava, po obtožbi res izpolnjuje zakonske znake kaznivega dejanja in da je podprto z drugimi dokazi v spisu. Tako tudi sodba Vrhovnega sodišča Republike Sloveniji, v zadevi opr. št. I Ips 60778/2011 z 12. 12. 2013, v 10. točki pravi: *»V nobenem pogledu pa priznanje krivde ne vpliva na sodnikovo materialnopravno presojo dejanja, tj. presojo, ali (priznana) objektivna in subjektivna dejstva predstavljajo vse zakonske znake določenega kaznivega dejanja (izpolnjenost biti inkriminacije), ali je to dejanje v nasprotju s pravnim redom kot celoto (protipravnost) ter ali je obdolžencu to dejanje moč očitati (krivda). Pravilo drugega odstavka 354. člena ZKP, po katerem sodišče ni vezano na predloge tožilca glede pravne presoje dejanja (iura novit curia), velja za vsako sodbo, torej tudi za sodbo izdano na podlagi priznanja krivde.«*

¹⁰² J.H. Langbein, *Torture and Plea Bargaining*, v: *University of Chicago Law Review*, 46 (1978), str. 3 in str 12-13.

¹⁰³ S. Bibas, *Plea Bargaining outside the Shadow of Trial*, v: *Harvard Law Review*, Vol. 117 (2004), str. 2496.

Sodniki, ki sodelujejo pri pogajanjih ali nanje na kakršenkoli način namigujejo, bi morali opustiti svojo sodno funkcijo, saj je sodnik oseba, ki bi morala biti najbolj neodvisna in profesionalna. Žal pa vseeno prihaja do razih anomalij, kjer sodniki sodelujejo pri pogajanjih že s samimi namigi k temu, da naj gresta tožilec in obdolženec na hodnik in naj poskusita skleniti sporazum.¹⁰⁴ Takšna dejanja sodnikov izražajo subtilen pritisk na obdolženca. Obdolženec, ki mu je sodnik svetoval, naj s tožilcem stopi na hodnik, to razume kot neke vrste prisilo oziroma si predstavlja, da je sodnik prepričan o njegovi krivdi in je priznanje krivde zanj najboljša izbira. Obdolženec je v tistem trenutku intelektualno in čustveno v neenakem položaju, zato takšni dogovori nikakor ne smejo biti sprejemljivi. Težko se bo tak obdolženec vrnil v sodno dvorano brez sklenjenega sporazuma in pričakoval, da bo njegovo sojenje vseeno pošteno in nepristransko.¹⁰⁵ Nepristransko sojenje pa je pravica, ki gre vsakemu državljanu Republike Slovenije že na podlagi 23. člena Ustave Republike Slovenije. Zato morajo biti sodniki neodvisni in sprejeti res tista priznanja in sporazume, pri katerih ne bodo podvomili v krivdo obdolženca. Pa vendar, ko govorimo o nepristranskosti, je potrebno opozoriti na dejstvo, da morata biti za izločitev sodnika, zaradi nepristranskosti, podana tako objektivni kot subjektivni kriterij, da je sodnik nepristranski.¹⁰⁶ Zgolj subjektivni kriterij, ker bi obdolženi menil, da je sodnik nepristranski, ne zadošča. Dokazljivost objektivne pristranskosti v konkretnem primeru, ko sodnik obdolžencu namigne, naj poskusi skleniti sporazum, pa bo težko dokazljiva. Poleg tega v tem delu velja omeniti, da tretja točka drugega odstavka 39. člena ZKP določa, da sodnik oziroma sodnik porotnik ne sme odločati o obtožbi oziroma o pritožbi ali izrednem pravnem sredstvu zoper odločbo s katero je bilo odločeno o obtožbi, če je izdal sklep, da se priznanje obdolženca zavrne (drugi odstavek 285.c člena) oziroma sklep, da se sporazum o priznanju krivde zavrne (450.c člen). Težave nastanejo v primeru, ko je več soobdolžencev in sodnik sprejme priznanje enega od njih nato pa nadaljuje postopek z glavno obravnavo, kjer sprejema dokaze in odloča tudi o obtožbi ostalih obdolžencev. V praksi se je izoblikovalo stališče, da v tem primeru nikakor ni podan razlog iz šeste točke prvega odstavka 39. člena ZKP o izločitvi sodnika zaradi nepristranskosti. Tako je Vrhovno sodišče Republike Slovenije v sodbi, opr. št. I Ips 14015/2013-96 z dne 6.11.2014 zapisalo: *»Predobravnavni narok je namreč poseben sklop postopkovnih določb ZKP, ki po vsebini spadajo v priprave na*

¹⁰⁴ K. Šugman Stubbs, Anomalije pri uporabi instituta pogajanj o priznanju krivde v slovenskem kazenskem postopku, v: Pravna praksa, 3-4 (2015), priloga, str VI.

¹⁰⁵ Prav tam, str VII.

¹⁰⁶ Odločba Ustavnega sodišča Republike Slovenije, opr. št. Up 57/14-13 z dne 26.1.2017, podobno tudi sodbe Evropskega sodišča za človekove pravice npr. Ferrantelli in Santangelo proti Italiji z dne 7. 8. 1996, 58. točka obrazložitve, in Wettstein proti Švici z dne 21. 12. 2000, 44. točka obrazložitve

glavno obravnavo. To je razvidno že iz umestitve teh določb pod naslov „Glavna obravnava in sodba“ ter iz določbe prvega odstavka 285.a člena ZKP iz katere je razvidno, da se na njem obtoženec izjavi o krivdi in o nadaljnjem poteku kazenskega postopka. Sprejem stališča, da bi tudi sodnikov sprejem priznanja krivde katerega od soobtoženih pomenil razlog za njegovo izločitev, bi bila v nasprotju z namenom izvedbe tega naroka, ki je v pospešitvi postopka in racionalizaciji nadaljnjih procesnih dejanj. Predvsem pa se sodnik, enako kot kadar je dano priznanje katerega od soobtoženih na glavni obravnavi, o dokazanosti kaznivega dejanja, o krivdi in kazenski sankciji odloča za vsakega obtoženca posebej in pri tem tehta morebiti dano priznanje (ne glede na to ali je bilo dano na predobravnavnem naroku ali šele na glavni obravnavi) tudi v luči ostalih izvedenih dokazov.« Strinjam se, da se na predobravnavnem naroku ne sprejemajo in ne izvajajo dokazi in da je namen tega naroka pospešitev postopka in racionalizacija nadaljnjih procesnih dejanj, vendar mora sodnik ob sprejemu priznanja preveriti ali je priznanje jasno, prostovoljno in podprto še z drugimi dokazi v spisu. Ko sodnik preveri te okoliščine na nek način že prejucicira o odločitvi, zaradi česar je že pristranski. Na drugi strani pa se ravno tako strinjam s tem, da se pri presojanju o obtožbi, ko je več soobdolženih odloča o dokazanosti kaznivega dejanja o dokazih in o krivdi za vsakega posameznika posebej. Vendar je po mojem mnenju nelogična in nesprejemljiva situacija, ko je na primer nekdo obsojen za kaznivo dejanje pomoči h kaznivemu dejanju, ker je krivdo priznal, na drugi strani pa je storilec tega kaznivega dejanja tekom kazenskega postopka oproščen. O tem bi še lahko pisala, a je tema glede izločitve sodnika v primeru priznanja krivde, že malo izven okvirja postavljenega magistrskega dela.

Glede na vse navedeno je končno moč ugotoviti, da se institut priznanja krivde še ni popolnoma vpeljal v naš sistem, saj se vedno znova postavljajo vprašanja glede posebnih situacij, o katerih še ni razvite sodne prakse. Vseeno pa moramo paziti, da se sodniki držijo svojih nalog, da ne bodo tekom let izgubili svoje vloge *dominus litis*-a kazenskega sodnega postopka, vsaj v tem delu, ko sprejemajo priznanje.

6. SKLEP

Države z daljšo pogajalsko tradicijo, kjer se je praksa že dodobra razvila in so napake in nepravilnosti očitne, so nam lahko opozorilo, da njihovih napak ne ponavljamo. Ker je Slovenija v prvi vrsti še vedno država s kontinentalnim kazenskim sistemom, ne smemo pozabiti, da je iskanje materialne resnice še vedno eno temeljnih načel v kazenskem postopku. Bistvo tega načela je zasledovanje pravičnosti, da se za kaznivo dejanje kaznuje le krivega in zgolj v mejah, ki so predpisane z zakonom. Skozi magistrsko nalogo je prikazano, da lahko kombinacija različnih psiholoških pritiskov vodi do tega, da obdolženec prizna krivdo, četudi ni kriv. V kolikor pride do takšne situacije, pa se sesuje cel sistem, saj kar naenkrat nismo več sledili načelu materialne resnice in smo obsodili nedolžnega človeka. Ko enkrat nedolžnega človeka pošlješ v zapor, mu s tem uničiš življenje, saj to zagotovo pusti močne posledice.

Pravo in psihologija sta zelo povezana, ko pa govorimo o kazenskem pravu, je razumevanje psihologije še toliko bolj pomembno. Govorimo namreč o življenju ljudi, ki se znajdejo v vlogi obdolžencev, zato menim, da je zelo pomembno razumevanje teh oseb, saj v nasprotnem primeru lahko zelo hitro pride do kršitev njihovih pravic. Z uvedbo instituta priznanja krivde v naš sistem, so obdolženci takšnim tveganjem še toliko bolj izpostavljeni. Zamisel, da se s priznanjem krivde že pred glavno obravnavo konča kazenski postopek, je zelo mikavna za tožilce in sodnike, saj s tem veliko pridobijo. Za takšen rezultat pa lahko nevede kršijo pravila oziroma izvajajo prisilo nad obdolžencem. Obdolženca v fazi pogajanj preplavljajo različna čustva, ki vplivajo na njegove odločitve. Poleg tega je še veliko drugih psiholoških in socioloških dejavnikov, ki pripomorejo k temu, da mogoče njegova končna odločitev ni odsev resničnosti. Ravno zaradi vseh teh dejavnikov je razumevanje psihologije ključnega pomena.

Kljub temu, da je v magistrskem delu predstavljenih veliko negativnih strani instituta priznanja krivde, menim, da je za določene obdolžence in določena kazniva dejanja institut priznanja krivde lahko zelo koristen. Vsakemu od nas se je že kdaj zgodilo, da je bil za trenutek nepreviden, nekoga pa ta trenutek neprevidnosti lahko pripelje do življenjske katastrofe in povzroči prometno nesrečo iz malomarnosti z izidom smrtne žrtve ali hude telesne poškodbe. Takšni ljudje po navadi resnično obžalujejo dejanje in jim je težko soočati se s celotnim postopkom, zato je institut priznanja krivde za njih lažja in boljša izbira. Sojenje zahteva tudi določen finančni vložek, soočenje z oškodovanci, spominjanje neprijetnega dogodka in

podobno. Če pa krivdo priznajo tako dobijo nižjo kazen, postopek je prej zaključen in tudi psihološka škoda za storilca in oškodovance je manjša.

Zavedam se, da so misli o tem, da bi se sodniki temeljito držali določil iz 1. odstavka 285. c člena in da bi tožilci in zagovorniki svoje delo opravljali skrajno profesionalno in etično zelo idealne, a vseeno moramo stremeti k temu. Zakonodajalec je ta institut sprejel v naš sistem, nepravilnosti se kažejo in na njih je potrebno opozarjati, saj ne sme prihajati do situacij, ko nedolžni obdolženci priznajo krivdo.

Zaradi pretresljivih rezultatov držav, kjer je »*plea bargaining*« uveden že dlje časa, sem z magistrskim delom tako želela opozoriti na nepravilnosti, ki se dogajajo, ter na dejstvo, da je vedno potrebno preveriti tudi psihološko stran obdolženca. V magistrskem delu so tako opisani tisti glavni psihološki dejavniki, na katere bi morali biti pozorni tako tožilci kot sodniki, četudi niso podkovani na področju psihologije.

7. LITERATURA

Monografije, članki in poglavja iz zbornika:

- Ambrož, Matjaž: Preventivne mešane teorije o namenu kaznovanja, v: Revija za kriminalistiko in kriminologijo, 3 (2008), str. 239-248.
- Asch, Solomon E.: Studies of independence and conformity: A minority of one against a unanimous majority, v: Psychological Monograph, 70 (1956).
- Berdon, Sven: Martin Uhernik je kar 30 let dokazoval nedolžnost: Izplačali mu bodo vsaj del odškodnine, v: Dnevnik dne 14. 9. 2007.
- Bibas, Stephanos: Plea Bargaining outside the Shadow of Trial, v: Harvard Law Review, Vol. 117 (2004), str. 2463-2547.
- Blackstone, William: COMMENTARIES ON THE LAWS OF ENGLAND, Clarendon Press, Oxford, 1765.
- Bošnjak, Marko (ur.): POTEK KAZENSKIH POSTOPKOV V SLOVENIJI, Pravna praksa, Ljubljana 2005.
- Fišer, Zvonko: Ali se državni tožilci pogajajo, v: ZBORNIK 4. KONFERENCE KAZENSKEGA PRAVA IN KRIMINOLOGIJE, GV Založba, Ljubljana 2011, str. 29-37.
- Gorkič, Primož in Šugman, Katja: DOKAZOVANJE V KAZENSKEM POSTOPKU, GV Založba, Ljubljana 2011.
- Gorkič, Primož: Pravni vidiki pogajanj in sporazumov o krivdi v kazenskem postopku, v: ZBORNIK 4. KONFERENCE KAZENSKEGA PRAVA IN KRIMINOLOGIJE, GV Založba, Ljubljana 2011, str. 9-19.
- Gorkič, Primož: Pogajanja in sporazumevanje o krivdi: nekateri praktični vidiki, v: Odvetnik (2012), str. 67-72.
- Jošar, Katja: Prednosti in slabosti instituta sporazumevanja o priznanju krivde, Univerza v Ljubljani, Ljubljana 2015.
- Kassin, Saul: The Psychology of Confessions, v: The Annual Review of Law and Social Science 4 (2008), str. 193-217.
- Kassin, Saul: The Psychology of Confession Evidence, v: American Psychological Association, March (1997), str. 221-233.
- Kassin, Saul: The Social Psychology of False Confessions, v: Social Issues and Policy Review, 1 (2015), str. 25-51.

- Kassin, Saul in Kiechel, Katherine L.: The social psychology of false confessions: Compliance, Internalization, and Confabulation, v: American Psychological Society, 3 (1996), str. 125-128.
- Langbein, John H.: Torture and Plea Bargaining, v: University of Chicago Law Review, 46 (1978) 1, str. 3-22.
- Mihelj Plesničar, Mojca: Tri leta pogajanj, v: Pravna praksa, 34 (2015), str. 30-31.
- Mihelj Plesničar, Mojca: Tudi sodniki so ljudje: odločanje o sankcijah, kognitivne bližnjice in iskanje poti mimo njih, v: MOŽGANI NA ZATOŽNI KLOPI, GV Založba, Ljubljana 2015, str. 107-130.
- Miligram, Stanley: OBEDIENCE TO AUTHORITY: An experimental view, Harper & Row, New York 1974.
- Milivojević, Zoran: EMOCIJE, PSIHOPRO, Novi Sad 2008.
- Russano, Melissa in dr.: Investigating True and False Confessions Within a Novel Experimental Paradigm, v: American Psychological Society, 6 (2005), str. 481-486.
- Skynner, Robin in Cleese, John: DRUŽINE IN KAKO V NJIH PREŽIVETI, Tangram, Ljubljana 1994.
- Šorli, Marko: Pogajanja med obdolžencem in obrambo, v: Podjetje in delo, 37 (2011) 6/7, str. 1038-1046.
- Šugman Stubbs, Katja: Anomalije pri uporabi instituta pogajanj o priznanju krivde v slovenskem kazenskem postopku, v: Pravna praksa, 34 (2015) 3/4, str. I-VII.
- Šugman Stubbs, Katja: Koncept novega kazenskega postopka od inkvizitornega k adversarnemu, v: Podjetje in delo, 35 (2009) 6/7, str. 1113-1122.
- Šugman Stubbs, Katja: Plea bargaining: sociološki in psihološki vidiki, v: ZBORNIK 4. KONFERENCE KAZENSKEGA PRAVA IN KRIMINOLOGIJE, GV Založba, Ljubljana 2011, str. 20-28.
- Šugman Stubbs, Katja: Režim pridobivanja izjav od domnevnega storilca kaznivega dejanja, v: Zbornik znanstvenih razprav, LXVI (2006), str. 287-302.
- Testen, Ana: Neformalna pogajanja o priznanju krivde: pregled sodne prakse, v: Podjetje in delo, 41 (2015) 6/7, str. 1144-1158.
- Tratnik, Andreja: Kako se pogajati v kazenskem postopku?, v: Pravna praksa, 32 (2013) 12, str. I-VIII.
- Tratnik, Andreja: Kritičen pogled na pogajanja o priznanju krivde, v: Pravniki, 130 (2013) 1/2, str. 5-39.

- Tratnik, Andreja: Nekateri pomisleki ob uvajanju pogajanj, v: Zbornik znanstvenih razprav, LXXI (2011), str. 205-229.
- Tratnik, Andreja: POGAJANJA O PRIZNANJU KRIVDE V KAZENSKEM POSTOPKU, GV Založba, Ljubljana 2014.
- Tversky, Amos in Daniel, Kahneman: Judgment under uncertainty: Heuristic and biases, v: Science 185 (1974), str. 1124-1131.
- Umek, Peter in Areh, Igor: Psihološki vidiki pričanja v kazenskem postopku, v: Pravosodni bilten, 2 (2007), str. 171-191.
- Willén, Rebecca M. & Strömwall, Leif A.: Offenders' uncoerced false confessions: A new application of statement analysis?, v: Legal and Criminological Psychology, 17 (2012), str. 346-359.

Spletni viri:

- Innocence Project, False Confessions or Admissions, URL: <https://www.innocenceproject.org/causes/false-confessions-admissions/> (9. 4. 2017).
- Innocence Project, Ada Joann Taylor, URL: <https://www.innocenceproject.org/cases/ada-joann-taylor/>, (19. 2. 2017).
- Innocence Project, URL: <https://www.innocenceproject.org/cases/> (19.4.2017).
- Poročilo o delu državnih tožilcev 2015, URL: http://www.dt-rs.si/files/documents/Porocilo_2015-2.pdf (19. 2. 2017).
- Possely, Maurice, Rodney Roberts, 25. 3. 2014, URL: <https://www.law.umich.edu/special/exoneration/Pages/casedetail.aspx?caseid=4402> (19. 2. 2017).
- Skupno poročilo o delu državnih tožilcev 2013, URL: <http://www.dt-rs.si/uploads/documents/letno%20porocilo/porocilo-2013.pdf>.

Pravni viri:

- Kazenski zakonik (KZ-1), Ur. l. RS, št. 55/2008 in nasl.
- Odvetniška zbornica Slovenije, Kodeks odvetniške poklicne etike, dne 16. 12. 1994 z dopolnitvami.
- Splošna navodila o pogajanjih ter o predlaganju sankcij v primeru priznanja krivde in sporazuma o krivdi, št. Tu 66/12-3-3, dne 26. 10. 2012.
- Ustava Republike Slovenije, Ur. l. RS, št. 33/1991 in nasl.

- Ustavno sodišče Republike Slovenije: sodba opr. št. Up-134/97, 14. 3. 2002.
- Ustavno sodišče Republike Slovenije, odločba opr. št. Up 57/14-1, 26. 1. 2017.
- Vrhovno državno tožilstvo Republike Slovenije: Splošno navodilo o pogajanjih ter o predlaganju sankcij v primeru priznanja krivde in sporazuma o krivdi, št. Tu 66/12-3-3, 26. 10. 2012, URL: <http://www.dt-rs.si/uploads/documents/zakonodaja/pogajanja.pdf> (17.2.2017).
- Vrhovno sodišče Republike Slovenije: sklep opr. št. I Ips 22463/2010-243, dne 9. 4. 2015.
- Vrhovno sodišče Republike Slovenije: sodba opr. št. 48540/2010-152, dne 23. 4. 2015.
- Vrhovno sodišče Republike Slovenije: sodba opr. št. I Ips 14015/2013-96, dne 6. 11. 2014.
- Zakon o kazenskem postopku (ZKP), Ur. l. RS, št. 63/1994 in nasl.
- Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o kazenskem postopku (ZKP-K), Ur. l. RS, št. 91/2011.